

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Profesionālā bakalaura studiju programma

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

AGITA PLĀNE

Kultūras izpratnes sekmēšanas iespējas 5 – 6 gadīgu bērnu audzināšanā pirmsskolā

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Docente

Akadēmiskais amats

Dr. paed.

Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Gunta Siliņa –
Jasjukeviča

Vārds, uzvārds

Paraksts

JĒKABPILS 2020

Anotācija

Bakalaura darba temats: Kultūras izpratnes sekmēšanas iespējas 5 – 6 gadīgu bērnu audzināšanā pirmsskolā.

Bakalaura darba autors: Agita Plāne

Darba zinātniskais vadītājs: Doc. Dr. paed. Gunta Siliņa – Jasjukeviča

Pētījuma mērķis: Teorētiski pētīt 5 – 6 gadīgu bērnu kultūras izpratnes sekmēšanas iespējas pirmsskolā.

Pētījuma hipotēze: 5 – 6 gadīgu bērnu kultūras izpratne tiek sekmēta, ja

- Skolotājs izmanto kultūrizpratni veicinošu saturu un metodiku;
- Bērni tiek iesaistīti pieredzes izvērtēšanā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Raksturot pirmsskolas vecuma bērnu attīstības un kultūras mijšakarības;
2. Analizēt kultūras izpratnes jēdzienu;
3. Raksturot kultūras izpratnes jomu izglītības reformas kontekstā;
4. Teorētiski pētīt kultūras izpratnes sekmēšanas iespējas literatūras, vizuālās mākslas un mūzikas nodarbībās pirmsskolā;
5. Veikt skolotāju intervijas, lai pētītu viņu pieredzi;
6. Veikt bērnu kultūrizpratnes novērojumu pēc iepriekš izvirzītiem kritērijiem (Meteņu tradīcijas);
7. Apkopot pētījuma rezultātus un izdarīt secinājumus.

Bakalaura darbs sastāv teorētiskās daļas un pētījuma, secinājumiem, izmantotās literatūras un pielikumiem. Darba teorētiskajā daļā tiek analizētas dažādu autoru atziņas par kultūras izpratni, to veicinošu mācību saturu. Dots 5 – 6 gadīgu bērnu psiholoģiskais un fiziskais raksturojums pētāmās problēmas aspektā, kā arī raksturots kultūras izpratnes jēdziens saistībā ar Meteņu dienas tradīcijām. Darba praktiskajā daļā, pamatojoties uz apgūto teoriju, veikts pētījums par bērnu kultūras izpratnes sekmēšanas izpēti pirmsskolā. Pētījuma rezultātā konstatēts, ka bērniem kultūras izpratne ir uzlabojusies, tādējādi apstiprinot sākotnēji izvirzīto hipotēzi.

Bakalaura darba apjoms: 4 tabulas, 15 attēli, 68 literatūras avoti, 3 pielikumi.

Pētījuma bāze: X pirmsskolas izglītības iestāde

Atslēgas vārdi: kultūra, kultūras izpratne, pirmsskola, 5 – 6 gadīgi bērni, Meteņdienas tradīcijas.

Annotation

Bachelor paper's topic: The potential of futhering cultural awareness in education of 5–6-year-old children in pre-school.

The author of the bachelor paper: Agita Plane

The scientific advisor of the paper: Doc. Dr. paed. Gunta Silina – Jasjukevica

The aim of the research: To study theoretically the possibilities of futhering cultural awareness of 5 – 6-year-old children in pre-school.

The hypothesis of the research: The cultural awareness of 5 – 6-year-old children is futhered if

- The teacher uses contents and methodology that conducts cultural awareness;
- Children are involved in evaluation of the experience.

The tasks of the research:

1. To characterize developmental and cultural interrelationships of pre-school children;
2. To analyze the concept of cultural awareness;
3. To characterize the field of cultural awareness in context of the educational reform;
4. To study theoretically possibilities of futhering cultural awareness in literature, arts and music lessons in pre-school;
5. To interview teachers in order to study their experiences;
6. To perform observation of children's cultural awareness by previously nominated criteria (the traditions of Meteni);
7. To summarize the results of the research and draw conclusions.

The bachelor paper consists of the theoretical part and the research, conclusions, literature sources and appendix. Different authors quotes about cultural awareness and scholastic contents that promote it are analyzed in the theoretical part of the paper. In the aspect of the studied topic is given psychological and psysical characteristics of 5 – 6-year-old children as well as characterised the concept of cultural awareness in connection with the traditions of Meteni day. In the practical part of the paper, basing on the theory learned, is carried out a research on possibilities of futhering children's cultural awareness in pre-school. As a result of the research it was stated, that children's cultural awareness was improved, thus confirming previously stated hypothesis.

Volume of the bachelor paper: 4 tables, 15 pictures, 68 literature sources, 3 appendixes.

The basis of the research: X pre-school

Key words: culture, cultural awareness, pre-school, 5 – 6-year-old children, traditions of Meteni.

Satura rādītājs

Satura rādītājs	4
Ievads	5
1. Kultūras un 5 – 6 gadīgu bērnu attīstības mijsakārbas – problēmas teorētiskā analīze	7
1.1.Kultūras izpratnes jomas raksturojums pirmsskolas izglītībā	7
1.2.Kultūras izpratnes jēdziens teorijā	14
1.3.Kultūrizpratni veicinošs mācību saturs un metodika literatūras, mūzikas un vizuālās mākslas nodarbībās pirmsskolā	17
1.4.Pārskats par Meteņu dienas tradīcijām	21
2. 5 – 6 gadīgu bērnu kultūras izpratnes sekmēšanas izpēte pirmsskolā – empīriskais pētījums	24
2.1.Pētījuma gaita un metožu raksturojums	24
2.2.Pedagoģiskais novērojums un rezultātu analīze	26
2.3.Intervijas ar skolotājiem un rezultātu analīze	28
2.4.Bērnu izpratnes par Meteņdienas tradīcijām izpētes rezultāti	31
Secinājumi	42
Literatūras un avotu saraksts	43
Pielikumi	47

Ievads

Tas ir dabiski un nepieciešami – izzināt pašam sevi, remdēt dvēseles saucienu pēc zināšanām. Skolās mums iemāca izprast materiālo, ārējo redzamo pasauli, bet jāmeklē durvis, kuras veras uz iekšējās pasaules dārgumiem. Tradīcijas ir tikai viena no lietām, kas ir būtiska bērnu vērtību uztverē. Ja mums ir kopējas vērtības, tad kopā būšana radīs neaizmirstamas sajūtas, labas kopējas atmiņas, cieņu un sapratni.

“Rudens savas krāsas pamazām paslēpis – zem pelēkā akmens, zilo viļņu galotnēs, mūžam zaļajās priedēs un vējā. Nekur nepaslēpties no krāsām arī tad, ja koki kļuvuši kaili, pļavas – pelēkas un dārzi – bez ziedu nokarenām galvām. Līdzīgi ir ar valodu. Lai kur latvietis dotos no savas zemes, latviešu valoda viņā skanēs vienmēr. Lai mūsu – latviešu – valoda dzīvo ik pasakā, ko vakaros stāstām saviem bērniem, ik vārdā, ko sakām citam!” (Sadaka, 2013, 80)

Zināšanām joprojām ir būtiska nozīme. Taču līdztekus pamatprasmēm nozīmīgās cilvēka darbības jomās (kā valodas, sociālā un pilsoniskā, kultūras izpratnes un mākslas, matemātikas un datorzinātnes, dabaszinātņu un inženierzinātņu, veselības un fiziskās aktivitātes), lai spētu orientēties jaunajos apstākļos, svarīgas kļūst starpdisciplinārās prasmes, dažādas personības īpašības, attieksme un noteiktu vērtību sistēma. Kā raksta Andreass Šleihers: “Mūsdienās skolas mērķis ir attīstīt skolēnu spēju mācīties mūža garumā, domāt un darboties kompleksās situācijās, dzīvojot daudzveidīgā pasaulē kā aktīvam, atbildīgam pilsonim. Skolas absolventa veiksmes atslēga ir nevis iegūto zināšanu apjoms, bet gan, ko viņš spēj paveikt ar savām zināšanām.” (Šleihers, 2016)

Mēs katru skolēnu vēlamies redzēt kā, atbildīgu sabiedrības dalībnieku, kurš iedziļinās, līdzdarbojas un sadarbojas, lai kopā ar citiem veidotu tādu sabiedrību, kādā vēlamies dzīvot (Kakse, 2016, 46).

Pasaulē tiek veikti pētījumi par bērnu kultūrizpratni, iekļaujot tajos dažādus jautājumus, kurus darba autore izpētīs.

Iepriekš teiktais apliecina šī pētījuma aktualitāti – nepieciešamību teorētiski un praktiski izpētīt kultūras izpratnes sekmēšanas iespējas 5 – 6 gadīgu bērnu audzināšanā pirmsskolā, lai meklētu iespējas kā veidot bērnus par harmoniski attīstītām personībām izmantojot literatūras, vizuālās mākslas un mūzikas nodarbības, attīstot bērnos izpratni par kultūras vērtībām un piederību, tradīcijām, svētkiem un tradīciju pārmantošanu.

Pētījuma objekts

Bērnu audzināšana pirmsskolā

Pētījuma priekšmets

5 – 6 gadīga bērna kultūras izpratnes sekmēšana

Pētījuma mērķis

Teorētiski pētīt 5 – 6 gadīgu bērnu kultūras izpratnes sekmēšanas iespējas pirmsskolā

Pētījuma hipotēze

5 – 6 gadīgu bērnu kultūras izpratne tiek sekmēta, ja

- Skolotājs izmanto kultūrizpratni veicinošu saturu un metodiku;
- Bērni tiek iesaistīti praktiskā kultūras izzināšanas darbībā.

Pētījuma uzdevumi

1. Raksturot pirmsskolas vecuma bērnu attīstības un kultūras mijasakarības;
2. Analizēt kultūras izpratnes jēdzienu;
3. Raksturot kultūras izpratnes jomu izglītības reformas kontekstā;
4. Teorētiski pētīt kultūras izpratnes sekmēšanas iespējas literatūras, vizuālās mākslas un mūzikas nodarbībās pirmsskolā;
5. Veikt skolotāju intervijas, lai pētītu viņu pieredzi;
6. Veikt bērnu kultūrizpratnes novērojumu pēc iepriekš izvirzītiem kritērijiem (Metēņu kultūras tradīcijas);
7. Apkopot pētījuma rezultātus un izdarīt secinājumus.

Pētījuma metodes

1. Teorētiskās – zinātniskās literatūras analīze
2. Empīriskā:
 - Novērošana;
 - Intervija;
 - Pētījumā iegūto datu analīze.

Pētījuma bāze

Jēkabpils pirmsskolas izglītības iestāde x.

1. Kultūras un 5 – 6 gadīgu bērnu attīstības mijšakarības – problēmas teorētiskā analīze

1.1 Kultūras izpratnes jomas raksturojums pirmsskolas izglītībā

Kā raksta J. A. Students, ka pirmais cilvēka audzināšanas posms ir ģimene (Students, 1998). “Kultūras iepazīšanas process sākas ar pirmo mātes nodziedāto šūpuļdziesmu un izstāstīto pasaku. Pakāpeniskas kultūras iepazīšanas rezultātā, kas aizsākas jau agrā bērnībā, veidojas bērna izpratne par savu piederību konkrētai kultūrai.” (Siliņa – Jasjukeviča, 2015, 61) Caur pasaku bērniem tiek nodots cilvēces kultūras mantojums. Bērns sev nemanot uzsūc daudzu paaudžu pieredzi, pasakas viņam to nodot caur simbolu valodu (Смирнова, Аверин, Слободчиков, 2010).

Lai pilnīgāk gūtu priekšstatu par bērnu, ir jāapskata īsumā viņa psiholoģiskais attīstības raksturojums 5 – 6 gadu vecumā. Viņa darbības iespējas, viņa spēju attīstība, kā viņš šajā vecumā aug un attīstās.

I. Puškarevs balstoties uz Ž. Piažē atziņām, raksta, ka pirmsskolas vecuma bērnu kognitīvā attīstība atbilst otrajai pirmsoperacionālā – no 1,5 – 7 – 8 gadiem. To raksturo domāšanas īpatnības. Nespēj parādības un priekšmetus novērtēt un uztvert to veselumā. Bērni uztver kādu vienu lietu, īpašību vai parametru. Bērni uztver un novērtē lietas un parādības tikai no sava redzes punkta. Viņa domāšanā pietrūkst loģikas. Bērni ir lieli fantazētāji, jo neatšķir fantāzijas no reālā. Protams, bērns no bērna atšķiras, tas ir atkarīgs no viņa individuālās pieredzes un intelektuālo spēju attīstības pakāpes (Puškarevs, 1999). A. Šteinberga savā grāmatā “Pedagoģiskā psiholoģija” apraksta Ž. Piažē pirmsoperāciju stadiju, kuru nosaucis arī par intuitīvo periodu (4 – 7 gadi). Šajā fāzē:

- Bērni kļūst spējīgi veidot priekšmetu grupas vai kategorijas, bet ne vienmēr viņi to apzinās;
- Kļūst spējīgi saprast loģiskas sakarības ar pieaugušo sarežģītības pakāpi;
- Kļūst spējīgi darboties ar skaitļa jēdzieniem;
- Sāk apgūt nezūdamības principu (Šteinberga, 2013, 30).

A. Vorobjovs, izklāstot E. Elkoņina domas raksta: “vadošā bērna darbības veids ir lomu rotaļa.” (Vorobjovs, 1996, 268) I. Puškarevs grāmatā “Attīstības psiholoģija” izklāsta E. Eriksona uzskatus: to liek pie ceturtās stadijas – raksturīga pasaules izzināšana. Svarīgi izkopt iedzimtos dotumus, bērnam pašam darbojoties radīsies pārliecība par sevi (Puškarevs, 2001). O. Nikiforovs apskata A. Ballons aplūkoto bērna personīgo tapšanu. Mācību stadija, šajā vecumā bērns balstās uz lietu, parādību būtību, nevis uz šķietamību. Veicinot zināšanu padziļināšanu par apkārtējo pasauli, tā radot bērnam neatkarības palielināšanos (Nikiforovs, 2014).

Pārsvarā kultūras izpratne ir saistīta ar uztveri. Kā rakstīts Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā, ka “uztvere ir – psihisks izziņas process, kas izpaužas kā tiešs īstenības priekšmetu, parādību un notikumu atspoguļojums apziņā ar redzes, dzirdes, taustes u.c. maņu orgāniem.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 181) “Bērna izpratni lielā mērā nosaka viņa uztvere.” (Lieģeniece, 1999, 57) Bērna uzmanību piesaista viss spilgtais un neparastais. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā tiek dots šāds uzmanības definējums: “Apziņas koncentrēšanās un virzīšanas spējas, no kā atkarīga izziņas kvalitāte, operatīva orientēšanās mainīgos apstākļos un nozīmīgu mērķu sasniegšana. Uzmanība sekmē skaidru uztveri. Uzmanība var būt tīša, mērķtiecīgi virzīta uz objektu un netīša, spontāna.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 179) Uzmanība ir nenoturīga, īslaicīga, tādēļ viegli novirzās no mērķa. Ļoti nenoteikta ir bērna laika un telpas uztvere. Pieredzes krājums ir mazs, tāpēc bērns gatavs noticēt visneiespējamākajām lietām, ja tās tiek pasniegtas ļoti koši. Bērns patur prātā visu, kas ir košs un emocionāli tuvs (Koemetss, 1984). Kaut ko līdzīgu ir teikusi arī G. Svence, kad šajā periodā turpina veidoties “iekšējās uztveres shēmas.” Bērns uztveres tēlā redz tieši to, kas viņam būtisks (Svence, 1999). Kā uzskata G. Svence īpaši šajā periodā jāattīsta priekšmetu formu uztvere. Jāturpina salīdzināt viena priekšmeta īpašības ar citu. Pilnveidot telpas uztveri un laika uztveri (Svence, 1999). A. Ļubļinska saka, kad: “tikai pirmsskolas vecumā vārds, kurš apzīmē krāsu, it kā saplūst ar tās uztveri. Vārds kļūst par uztveramās krāsas neatņemamu iezīmi, organisku sastāvdaļu, pārvēršot bērna priekšstatu par krāsu noteiktā vispārinātā sarkanās, zaļās vai zilās krāsas tēlā vispār.” (Ļubļinska, 1979, 134) Un, kad šā vecuma bērniem uzdevuma saprašana un veikšana notiek darbības procesā (Ļubļinska, 1979). Bailes un nemiers ir viens no nozīmīgākajām emocijām šajā vecumā (Šteinberga, 2013).

Uztvere un atmiņa ir visai nepilnīga tāpēc tiek sajaukts iedomātais ar patiesi esošo (Koemetss, 1984). J. A. Students par atmiņu ir teicis: “Atmiņa ir agrāko pārdzīvojumu apziņa.” (Students, 1998, 152) Atmiņa var saglabāt ne tikai reālus, bet arī izdomātus tēlus un citu cilvēku stāstīto. Jo vairāk mēs pārdzīvosim un pārstāstīsim, mēs vairs neatšķirsim, kur ir realitāte un kur iztēle (Meikšāne, 1998). Tātad, atmiņa attīstās no netīšās un tīšo iegaumēšanu un tīšo reproducēšanu (Svence, 1999). Tieši sižetiskajā rotaļā cilvēks sāk uzzināt lomu. Parasti rotaļsators ir redzēta un apgūta atdarināšana (Jurgena, 2002). Atmiņa ir spēju pamatā, tā ir zināšanu apguves, iemaņu un prasmju veidošanās nosacījums, mācīšanās. Mēs nevaram iedomāties bez atmiņas mūs un sabiedrības funkcionēšanu. Tāpēc bez nemitīgas šīs funkcijas pilnveidošanas mēs nevaram iedomāties tālāko cilvēces progresu (Nikiforovs, 2007).

Šajā periodā raksturīga liela kustību aktivitāte. Bērni spēj veikt sarežģītas kustības (Svence, 1999). Tāpēc bērns piedalās rotaļās un spēlēs un caur tām izzina kultūru. Rotaļā pilnveidojas ne tikai bērna galvenie psihes izziņas procesi, sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana un iztēle, bet rotaļa

veido arī bērna sajūtas, savu dzimuma pašapziņu, vingrina bērnus sarežģītajai saskarsmes darbībai (Jurgena, 2002). Saskarsme un sadarbība ir ļoti būtiska, lai izprastu kultūru. Kā raksta I. Plotnieks: “Bērns pieaugušo vidē ir vērtīgs un uzņēmīgs, jo visa viņa būtība taču ir virzīta uz nākotni, uz laiku, “kad es būšu liels.” Tāpēc savstarpējās attiecības gan ģimenes ikdienā gan svētku reizēs ir jāveido tā, lai dēls vai meita no tām varētu mācīties, pārņemt labu paraugu. Bērna attiecību organizēšana pieaugušo vidē ir ļoti svarīgs audzināšanas aspekts.” (Plotnieks, 1988, 9 – 10)

“Domāšana – izziņas process, kam raksturīga īstenības atspoguļošana ar saistību un attiecību atrašanu un vispārinājumu.” (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 36) Vēl precīzāk ir definējis J. A. Students: “Domāšana ir apziņas virziens uz priekšmetu nolūkā to izteikt prāta spriedumā.” (Students, 1998, 155) Bērnu domāšanā realitāte savijas ar fantāziju: vienā reizē viņš redz vienu, bet citreiz ko pavisam citu, atbilstoši tam, ko vēlas redzēt. Bērniem patīk pasakas, notikumu bagātība, krāsainība, skaidra robeža starp labo un slikto (Koemetss, 1984). Tādēļ, lai sekmētu kultūras izpratni varam lasīt atbilstošas pasakas un dziedāt dziesmas. Nikiforovs savukārt uzskata, kad domāšana nodrošina un mēs spējam prognozēt nākotnes procesus un ar domāšanu spējam pieņemt lēmumus (Nikiforovs, 2007).

Runa ir svarīga bērnam, jo tā bagātinās viņa vārdu krājums – pilnveidojot vārdu krājumu bagātinās valodas kultūra. Definējot Pedagoģijas terminu vārdnīcu: “Runāšana, teksta veidošana, domu izteikšana saziņas procesā. Vēsturiski izveidojusies saziņas forma, kuras līdzeklis ir valoda.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150) Kā piebilst A. Bakisa un K. Romēns – bērni ļoti runīgi, daudz labāk atšķir realitāti. Un bērna vārdu krājums ir apmēram divtūkstoš vārdu (Bakisa, 1997). Kā vēl piemetina V. Golubina šajā vecumā bērnam – “jāpaplašina valodas lietojums, iepazīstot bērnam izprotamā veidā folkloru, tās varoņus, darba tikumu, mātes mīlestību, savstarpējo attiecību skaistumu un latviskās dzīves tradīcijas.” (Golubina, 2007, 120)

Grāmatā “Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā” izklāstīts, kad svarīga ir svētku prakse kopā ar bērniem. Tāpēc likās būtiski izvirzītie G. Siliņas – Jasjukevičas uzdevumi:

- Sekmēt pozitīvas attieksmes veidošanos bērnam pašam pret sevi, cilvēkiem, dabu un kultūrvidi;
- Veicināt emociju, jūtu, uztveres un atmiņas attīstību svētku sagatavošanas un īstenošanas procesā;
- Sekmēt fizisko spēju attīstību un kustību prieku svētku rotaļās un spēlēs;
- Sekmēt bērna saskarsmes un sadarbības prasmju attīstību svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā;
- Bagātināt vārdu krājumu, veicināt klausīšanās, runas un dziedāšanas prasmju apguvi;
- Attīstīt sensorās spējas un izziņas interesi par kultūras tradīcijām;

- Veicināt pozitīvu attieksmi pret tautas kultūras tradīcijām kā sev tuviem cilvēkiem nozīmīgu dzīves sastāvdaļu. (Siliņa – Jasjukeviča, 2015, 64)

Kultūra sastāv no vēsturiski uzkrātajām zināšanām, instrumentiem un attieksmēm, kas aptver bērnu, ieskaitot ģimenes locekļus un citu radnieku kultūras “praksi.” Šiem pašmāju sabiedrības locekļiem pašiem ir dažādi spēki gan dabiskajā ekoloģijā, gan sabiedrībā, viņi pilda savus pienākumus, piemēram, sniedzot aprūpi un pelnot iztiku. Attīstība prasa kvalitatīvas pārmaiņas bērnu iekšējo indivīdu smadzenēs, ķermenī un uzvedībā un papildinošās pārmaiņas attiecībās starp bērniem un viņu sociāli kulturāli organizēto pieredzi. Kultūrai ir būtiska loma, kā bērni izjūt pasauli. Bērni dzimuši, jau zinot raksturīgo “dziesmiņu” viņu dzimtajā valodā, mācīšanās, kas tiek parādīta, ja šajā valodā tiek veltīta atšķirīga uzmanība. Kopš dzimšanas bērni mācās dažādus universālus jēdzienus tādās “priviliģētās jomās” kā aritmētika, fizika un psiholoģija, kas atrodas “skeleta” formā, un pēc tam, izmantojot kultūru saistītu mācīšanos, balstās uz vietējiem apstākļiem. Piemēram, bērni, šķiet, atpazīst galvenos fiziskos jēdzienus, kas saistīti ar tādām parādībām kā gravitācija (tie ir pārsteigti, ja objekts iziet cauri cietai barjerai) un matemātiskie jēdzieni, piemēram, $1 + 1 = 2$ (tie ir pārsteigti, ja aiz ekrāna ir slēpti divi objekti un, kad ekrāns tiek noņemts, redzams tikai viens objekts), un tie spēj atšķirt tīšus un mehāniskus cēloņus, nodrošinot sastatnes, lai mācītos atšķirību starp dzīviem un nedzīviem objektiem (cole, Hakkaraine, Bredikyte, 2010).

Daudzi psihologi uzskata, ka bērni no dažādām kultūras grupām apgūst pamata “izziņas stilu”, kas raksturīgs nedaudz atšķirīgiem, bet pārklātiem vārdiem atkarībā no dažādām zinātniskām tradīcijām. Viens no šādiem “kognitīvā stila” priekšrocībām ir sākotnējā uzmanība kontekstam, kurā notiek notikumi, kam seko uzmanība objektiem, kas piedalās pasākumā; līdzīga formulēšana ir starp kultūrām, kas veicina individuālismu vai kolektīvismu (cole, Hakkaraine, Bredikyte, 2010).

Ir skaidrs, ka kultūra neietilpst vai neietver “universālo” bērnu. Drīzāk kultūra ir nepieciešama attīstībai – tā izveido bērnu. Kultūra veicina “kā būt” un par to, kā piedalīties kā dalībniekam labā stāvoklī savā kultūras sabiedrībā un jo īpaši sociālais konteksts. Tajā pašā laikā kultūras psiholoģija perspektīvi atzīst, ka bērni ir aktīvas savas kultūras sastāvdaļas, un indivīda pārmaiņas nosaka to pārmaiņas attiecībās ar citiem un līdz ar to tiešajiem kultūras apstākļiem (Kyunghwa, Johnson, 2007).

Pētījumi liecina, ka pieaugušie, kuri nodarbojas ar bērniem ar kultūru saistītu izglītības pieredzi, palīdz:

- Veido mazu bērnu pašapziņu un prasmes;
- Palielināt bērnu izpratni, vērtēšanu un dažādu uzskatu un kultūru iekļaušanu;
- Maksimāli palielināt bērnu akadēmisko sasniegumu un izglītības panākumus;

- Kultūras daudzveidība un ģimene (University of Nebraska - Lincoln, 2018).

Jūs esat bērna pirmais un svarīgākais skolotājs. No savas dzīves sākuma viņi mācās par savu kultūru un apkārtējo pasauli no jums un citiem ģimenes aprūpētājiem bērna dzīvē (University of Nebraska - Lincoln, 2018).

Kultūra ir ļoti svarīga ikdienas dzīvē. Bērnu attīstībai un labklājībai ir ļoti būtiska loma. Mūsu kultūra padara viņiem to saprotamu, cienot vecākus, mīlēt mazos, palīdzēt trūcīgajiem, ievērot visas reliģijas un kastas. Sakarā ar kultūras vidi mājās, bērni spēj izprast attiecību emocijas. Viņi labi saprot vērtības (Pandey, 2017).

Iepazīstoties ar pedagogu un psihologu atziņām par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības īpatnībām. Rotaļa pirmsskolas vecumā ir galvenā bērna darbība. Tāpēc caur to bērns mācās uztvert kultūras izpratni – iepazīst sevi, cilvēkus, dabu un apgūst saskarsmes prasmes.

Secinājumi:

1. Bērna attīstība notiek kultūrā. Pateicoties kultūras vērtību mērķtiecīgai izziņai, bērns veido savu kultūras piederību, tā rezultātā identificējot sevi kā latvieti, krievu, lietuvieti vai citai tautai piederošu pārstāvi;
2. Kultūras izziņāšana pirmsskolā ir jāsaista ar bērnam nozīmīgu praktisku darbību – rotaļām, dziedāšanu, tradīciju izziņāšanu un lietošanu;
3. Skolotājam kultūrizpratnes veidošanā pirmsskolā ir svarīga loma, jo bieži vien viņš ir vienīgais, kas sniedz sistēmisku priekšstatu par kultūru bērniem.

Pirmsskolas izglītība ir pirmā vispārējās izglītības pakāpe, kura ir pamats turpmākās izglītības apguvei. Pirmsskolas izglītībā bērns:

- Attīsta savas spējas, intereses un vajadzības;
- Attīsta dzīvei nepieciešamās domāšanas, sadarbības un pašvadības prasmes, lai veidotos kā pašpietiekams, aktīvs Latvijas pilsonis;
- Gūst jaunu pieredzi, lai būtu fiziski, emocionāli un sociāli gatavs pamatizglītībai (Kakse, 2016).

Pirmsskolas izglītības mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi darbojas, ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā (Ministru kabineta noteikumi Nr.716, 2018).

Tātad galvenie pirmsskolas uzdevumi ir:

- Sekmēt vispusīgu bērnu attīstību, ievērojot viņa vajadzības, intereses, spējas un pieredzi un liekot pamatus vērtībās balstītu ieradumu veidošanai;
- Attīstīt bērna sociālās un emocionālās prasmes, kas ietver sevi, savu emociju, domu un uzvedības apzināšanu, spēju saprast citus un veidot pozitīvas attiecības;

- Attīstīt kritisko domāšanu, prasmi pieņemt atbildīgus lēmumus, jaunradi un uzņēmējspēju, sadarbības, pilsoniskās līdzdalības un digitālās prasmes;
- Veidot pratību pamatus mācību jomās – valodu, sociālā un pilsoniskā, kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā, dabaszinātņu, matemātikas, tehnoloģiju, veselība un fiziskā aktivitāte;
- Nodrošināt bērnam iespēju sagatavoties pamatizglītības ieguvei (Ministru kabineta noteikumi Nr.716, 2018).

Pirmsskolas izglītībā bērns apgūst dzīvē nepieciešamo lietpratību pamatus, darot un piedzīvojot (Kakse, 2016). Pirmsskolas loma ir ielikt pamatus bērnu caurviju prasmēm, kuras tālāk jau darbināt saturiskos kontekstos (Catlaks, 2017). Šo apgalvojumu arī papildina L. Studentes rakstītais ar A. Miesnieces vārdiem, kad mācību saturā pamatā galvenais būs apgūt tieši caurviju prasmes. Mācības galvenokārt tiks organizētas rotaļdarbības formā (Studente, 2017). Tam piekrīt arī V. Kakse, kad galvenā mācību organizācijas forma ir bērna rotaļdarbība visas dienas garumā saskaņā ar bērna vajadzībām, interesēm un izglītības iestādes iekšējo kārtību (Kakse, 2016).

Mācību joma: kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā – praktiski darbojas, iztēlojas un gūst prieku radošajā procesā; atklāj un pilnveido savus radošos talantus, zināšanas, prasmes un tehnikas dažādos mākslas veidos; vērtē un interpretē daudzveidīgus radošās izpaušmes veidus; piedzīvo klātienē kultūras notikumus, gūstot emocionālo un estētisko pieredzi un attīstot personiskās kultūras vajadzības (Namsone, 2017). Priekšmeti, kas ietver kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā – vizuālā māksla, mūzika, literatūra, drāma (izpildītājmāksla) (Catlaks, 2017). Mākslas darbā var paust savas izjūtas un attēlot novēroto un piedzīvoto. Katram mākslas darbam ir iecere, kuru īsteno, izvēloties piemērotus materiālus un tehniku. Sasniedzamie rezultāti šajā jomā:

- Klāj uz pamatnes un iegūst atvasinātās krāsas (tehnoloģijas);
- Griež ar grieznēm vienkāršu formu siluetus (tehnoloģijas);
- Loka papīru divās daļās (tehnoloģijas);
- Zīmē un glezno izjūtas, pazīstamus objektus;
- Pielīmē papīra formas pie pamatnes (tehnoloģijas);
- Veltnē regulārās un neregulāras formas (tehnoloģijas);
- Izvelk no vienas pikas atsevišķas detaļas (tehnoloģijas);
- Izveido objektus no dabas materiāliem plaknē;
- Tin pavedienu ap priekšmetu un sien mezglu (tehnoloģijas);
- Saliek telpiskas formas (dilstošā/augošā secībā), izvēloties dažādus konstruēšanas materiālus;

- Lieto mūzikas valodas elementus: emocionālo vēstījumu, ritmu, melodiju, tembru, tempu;
- Skandē tautasdziesmas, runā dzejoļus, skaitāmpantus;
- Atpazīst pēc melodijas apgūtās dziesmas, rotaļas;
- Saklausa un atspoguļo dzirdēto literārā darbā, klasiskajā un mūsdienu mūzikā;
- Dejo vienkāršus latviešu tautas deju soļus;
- Spēlē instrumentālas ritma rotaļas pēc principa: balss un atbalss;
- Dzied, dejo, muzicē pašapliecinoties brīvā muzikālā darbībā (Skola2030, 2017).

Kā raksta A. Miesniece par mācību priekšmetiem vizuālo mākslu, mūziku un latviešu valodu, kas attiecas uz kultūras izpratni: bērns vēro, klausās un iztēlojas, rada un īsteno ideju daudzveidīgā darbībā, mērķtiecīgi izmanto mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un, ja nepieciešams, kombinē tos, izvēlas un radoši izmanto dažādus materiālus, iepazīst latviešu un citu tautu tradicionālajai kultūrai raksturīgo, skandē tautasdziesmas, deklamē īsus dzejoļus, izspēlē pašu izdomātu vai literārā darba sižetu, muzicē, dejo, brīvi un droši improvizē ar kustībām vai skaņu rīkiem, dzied individuāli un kopā ar citiem, ar mūzikas pavadījumu un bez tā, stāsta par savu pieredzi radošā darbībā, raksturo vizuālās mākslas, mūzikas un literārā darba radīto pārdzīvojumu (Skola2030, 2017).

G. Siliņa – Jasjukeviča grāmatā “Tradicionālā kultūra bērniem” izsaka domu, ka kultūra un izglītība, viena otru papildinot, rada labvēlīgus apstākļus personības un sabiedrības pilnvērtīgai attīstībai un konkurētspējai visa mūža garumā. Kultūra bagātina izglītības procesu un saturu ar vērtībām un jaunām izglītošanās iespējām, savukārt izglītība ir nozīmīgs līdzeklis nacionālā kultūras procesa nepārtrauktības un izcilības veicināšanai. (Siliņa – Jasjukeviča, 2008, 70)

Secinājumi:

1. Pirmsskolā bērns apgūst dzīvē nepieciešamos pamatus, darot un piedzīvojot. Kas tiek organizēts caur rotaļu;
2. Caur kultūras izpratni un pašizpaušmi mākslā bērns praktiski darbojas, iztēlojas un gūst prieku radošā procesā, pilnveido talantus, zināšanas, prasmes, piedzīvo klātienē kultūras notikumu tā gūstot emocionālo pieredzi;
3. Priekšmeti, kas ietver kultūras izpratni – vizuālā māksla, mūzika, literatūra, drāma.

1.2. Kultūras izpratnes jēdziens teorijā

“Kultūras izpratne un izpausme” ir viena no astoņām kompetencēm, kas veido Eiropas valstu atsauces dokumentu un tiks integrētas stratēģijās un infrastruktūrā mūžizglītības kontekstā.” (Vermeersch, Wagner, 2016, 7) Gūstot vispusīgu izglītības pieredzi, skolēniem veidojas izpratne, un viņi attīsta pamatprasmes daudzveidīgās cilvēka darbības jomās sekmīgai darbībai pasaulē un tālākai izglītībai, turpmāk – mācību jomās. Izpratne un pamatprasmes mācību jomās ir nozīmīgas pašas par sevi, taču tās nodrošina arī kontekstu caurviju prasmju un ieradumu attīstībai, kas balstīti vērtībās.

Sasniedzamie rezultāti skolēnam tiek izvirzīti šādās septiņās mācību jomās:

- Valodu;
- Sociālajā un pilsoniskajā;
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā;
- Dabaszinātņu;
- Matemātikas;
- Tehnoloģiju;
- Veselības un fiziskās aktivitātes (Kakse, 2016).

Šajā visā procesā ir svarīgi izprast, kas ir kultūra? Kas ir kultūras izpratne? Vai galvenais mērķis ir tāds, lai bērnam rastos izpratne par kultūras nepieciešamību, nacionālās identitātes veidošanās procesos, un iegūto zināšanu reālām izmantošanas iespējām savā dzīvē, lai šajos procesos justos vienots ar saviem senčiem, saskaņā ar dabu, saskaņā ar savu patieso būtību?

No sākuma autore meklēja skaidrojumu pašam jēdzienam kultūra: “Kultūra ir cilvēciskās darbības, uzvedības un saskarsmes superbioloģisko programmu sistēma, kas nodrošina sociālās dzīves pastāvēšanu un pilnveidošanos.” (Priedītis, 2003, 58) Z. Andersone grāmatā kulturoloģija apskata ASV sociologa un kulturologa N. Smelzera doto definējumu, ka kultūra ir vērtību, normu un uzvedības standartu kopums. Zinātniskajā literatūrā ir dažādas kultūras definīcijas, piemēram:

- Kultūra ir sociālās pieredzes translācijas forma;
- Kultūra ir cilvēka socializācijas veids;
- Kultūra ir indivīda un sabiedrības dzīves darbības formas;
- Kultūra ir tas, kas cilvēku padara par cilvēku;
- Kultūra ir cilvēka un sabiedrības pašattīstības līmeņa rādītāja (Andersone, 2001, 7).

Izpratne par kultūru ir komunikācijas pamatā, un tā ietver spēju atkāpties no sevis un apzināties mūsu kultūras vērtības un uzskatus. Kāpēc mēs to darām tādā veidā? Kā mēs redzam

pasauli? Kāpēc mēs reaģējam šajā konkrētajā veidā? Tā kā mēs esam dzimuši, mēs esam iemācījušies redzēt un darīt lietas. Mūsu pieredze, mūsu vērtības un kultūrvēsturisks pamats ļauj mums konkrēti redzēt un darīt lietas. Dažreiz mums jādodas ārpus mūsu kultūras robežām, lai saprastu mūsu kultūras ietekmi uz mūsu uzvedību. Autore uzskata, ka ir ļoti noderīgi apkopot ārvalstu kolēģu atsauksmes par mūsu uzvedību, lai iegūtu lielāku skaidrību par mūsu kultūras iezīmēm. Ir vairāki kultūras izpratnes līmeņi, kas atspoguļoto, kā cilvēki pieaug, lai uztvertu kultūras atšķirības:

- Mans ceļš ir vienīgais veids – pirmajā līmenī cilvēki apzinās savu lietu veikšanas veidu, un viņu ceļš ir vienīgais veids. Šajā posmā viņi ignorē kultūras atšķirību ietekmi (Draudzes posms);
- Es zinu viņu ceļu, bet mans veids ir labāks – otrajā līmenī cilvēki apzinās citus veidus, kā rīkoties, taču joprojām uzskata, ka viņu veids ir vislabākais. Šajā stadijā kultūras atšķirības tiek uztvertas kā problēmu avots, un cilvēki tās ignorē vai samazina (Etnocentriskais posms);
- Mans ceļš un viņu ceļš – šajā līmenī cilvēki apzinās savu veidu, kā rīkoties, un citu veidu, kā rīkoties, un viņi izvēlas labāko veidu atbilstoši situācijai. Šajā posmā cilvēki saprot, ka kultūras atšķirības var radīt gan problēmas, gan ieguvumus, un vēlas izmantot kultūras daudzveidību, lai radītu jaunus risinājumus un alternatīvas (Sinergijas posms);
- Mūsu ceļš – šis ceturtais un pēdējais posms apvieno cilvēkus no dažādiem kultūrvēsturiskajiem apstākļiem, lai radītu kopīgu vērtību kultūru. Cilvēki atkārtoti sarunājas ar citiem, radot jaunas nozīmes, jaunus noteikumus, lai apmierinātu konkrētas situācijas vajadzības (Trešā kultūras posma līdzdalība) (Quappe, Cantatore, 2007).

Cilvēka izpratnes palielināšana nozīmē redzēt gan kultūras atšķirību pozitīvos un negatīvos aspektus. Kultūras daudzveidība varētu būt problēmu avots, jo īpaši, ja organizācijai ir vajadzīgi cilvēki, kas domā vai rīkojas līdzīgi. Dažādība palielina sarežģītības un neskaidrības līmeni, un ir grūti panākt vienošanos. No otras puses, kultūras daudzveidība kļūst par priekšrocību, kad organizācija paplašina savus risinājumus un identitātes izjūtu, un sāk dažādas pieejas problēmu risināšanai. Dažādība šajā gadījumā rada vērtības jaunas prasmes un uzvedību.

Apzinoties kultūru, cilvēki to saprot:

- Mēs visi neesam vieni;
- Līdzīgi un atšķirīgi, abi ir svarīgi;
- Ir vairāki veidi, kā sasniegt to pašu mērķi un dzīvot dzīvi;
- Labākais veids ir atkarīgs no kultūras iespējām. Katra situācija ir atšķirīga, un tam var būt nepieciešams atšķirīgs risinājums (Quappe, Cantatore, 2007).

“Kultūras izpratne un izpausmes, skar daudzus elementus, piemēram, ideju, pieredzes un emociju nozīmi dažādos plašsaziņas līdzekļos, tostarp mūzikā, izpildītājmākslā, literatūrā, vizuālajā mākslā, un visas starpdisciplinārās un saliktās formas, kas parādījušās, pateicoties jaunajiem plašsaziņas līdzekļiem. Tajā uztverta kultūras zināšanu nozīme un prasmes novērtēt un baudīt mākslas darbu pašizpausmi dažādos plašsaziņas līdzekļos, izmantojot savu iedzimto spēju. Turklāt šīs kompetences definīcijā pieņemts, ka pilnīga savas kultūras izpratne un identitātes izjūta var būt pamats atklātai attieksmei pret citiem un cieņai pret kultūras izpausmes daudzveidību.” (Vermeersch, Wagner, 2016, 7)

“Pateicoties tehnoloģijām un konvergējošiem tirgiem, kultūras izpratne ir kļuvusi par nozīmīgu uzņēmējdarbības, politikas, izklaides un sabiedrības aspektu. Apzināties kultūru, ir saprast, ka pastāv kultūras atšķirības, un tās ir jūtīgas pret tām un respektē šīs atšķirības, mijiedarbojoties ar cilvēkiem, kuru uzvedība un pasaules uzskats var atšķirties no mūsu pašu. Kultūras apzināšanās ir spēja un vēlme objektīvi izvērtēt vērtības un uzskatus, tradīcijas un uztveres mūsu pašu un citās kultūrās. Stereotipi rodas, ja to, kas tiek pārbaudīts un uztverts citā kultūrā, tiek veidots vispārinājumā, kas tad tiek izmantots, lai definētu ikvienu, kas pieder pie vienas un tās pašas kultūras. Kultūras izpratne ierobežo stereotipus, saprotot, ka, kamēr kultūras elementi indivīdus saista, tie joprojām ir indivīdi ar unikāliem apstākļiem un personībām. Kultūras izpratnes atslēga ir veicināt kultūras daudzveidību, jo tā ir nepieņemama un empatējoša pret citu kultūru cilvēkiem. Spēja objektīvi novērtēt situācijas bez stereotipiem un pieņēmumiem palīdz veicināt kultūras daudzveidību un izpratni par kultūru.” (O’Brien, 2017)

Ir svarīgi apzināties kreatīvu ideju, pieredzes un emociju paušanas nozīmīgumu dažādos plašsaziņas līdzekļos, tostarp mūziku, skatuves mākslu, literatūru un vizuālo mākslu. Būtiskākās zināšanas, prasmes un attieksmes saistībā ar šo prasmi:

- Zināšanas: Kultūras zināšanas ietver izpratni par vietējā, valsts un Eiropas kultūras mantojuma nozīmi un to vietu pasaulē. Tā aptver pamatzināšanas par lielākajiem kultūras darbiem, tostarp populāro mūsdienu kultūru. Ir svarīgi izprast kultūras un valodas daudzveidību Eiropā un citos pasaules reģionos, vajadzību to saglabāt un to estētiskā faktora svarīgumu ikdienas dzīvē;
- Prasmes: Prasmes saistītas gan ar novērtējumu, gan izpausmi: indivīda iedzimto spēju pašizpausmi dažādos plašsaziņas līdzekļos un mākslas darbu un skatuves mākslas novērtējumu un baudījumu. Prasmes ietver arī spēju saistīt savus radošos un izpausmes uzskatus ar citu atzinumiem, noteikt un realizēt sociālās un ekonomiskās iespējas kultūras pasākumos. Kultūras izpausme ir būtiska, lai attīstītu radošās iemaņas, kuras var dažādi pielietot profesionālajā kontekstā;

- Attieksme: Savas kultūras izpratne un identitātes izjūta var būt pamats atklātai attieksmei un cieņai pret kultūras izpausmju daudzveidību. Pozitīva attieksme ietver arī radošumu un vēlmi attīstīt estētiskās spējas caur māksliniecisku pašizteiksmi un līdzdarbību kultūras dzīvē (Figel, 2007, 12).

Pasaulē tiek veikti pētījumi par bērnu kultūras izpratni, iekļaujot tajos jautājumus par:

- 1) Atsauci uz dzīves, valsts vai valstu tradīcijām;
- 2) Atsauci uz sabiedrību vai sabiedrību institūcijām, vēsturi vai struktūrām;
- 3) Atsauci uz kultūras saturu saistībā ar sabiedrību, sabiedrību normām vai morāli;
- 4) Kas definēja kultūru vai mākslu, literatūru, vai augstu kultūru.

Tika izvirzītas divas citas kategorijas:

- 1) Atsauce uz skolēnu mainīgajiem vai attīstošajiem psiholoģiskajiem apziņas stāvokļiem, pozitīvu attieksmi, izpratni, zināšanām utt. ;
- 2) Atsauce uz svešvalsts kultūras salīdzinājumu ar patstāvīgajiem audzēkņiem un dažos gadījumos ar lielāku izpratni par savu kultūru un kultūras identitāti (Byram, Lloyd, Schneider, 1995).

Secinājumi:

1. Bērnu piesaiste viņu kultūrai attīstās, izmantojot viņu pašu pieredzi;
2. Kultūras normas ietekmē arī bērnus uz sadarbību un rezultātiem.

1.3. Kultūrizpratni veicinošs mācību saturs un metodika literatūras, mūzikas un vizuālās mākslas nodarbībās pirmsskolā

Mākslas joma aptver vizuālo mākslu, literatūru un mūziku. Kā raksta G. Siliņa – Jasjukeviča, kulturoloģiskā pieeja bērnu audzināšanā pirmsskolā ļauj īstenot ne tikai kultūras faktu apguvi, bet galvenokārt sekmē kultūras kopainas, kultūras kā sistēmas apzināšanu, analītiskās domāšanas attīstīšanu, izpratni par likumsakarībām savā, savas ģimenes un sabiedrības dzīvē. Valodas, mūzikas obligāto saturu pirmsskolā iespējams bagātināt, piedāvājot skatīt to caur tautas kultūras un tradīciju prizmu. Apgūtās zināšanas iegūst papildus dziļumu – kultūras dimensiju, jo mācību satura pievienotā vērtība ir arī kultūras tradīciju simboliskās nozīmes un kultūras prakšu jēgas izpratne. (Siliņa – Jasjukeviča, 2015, 63) Māksla veicina bērna attīstību visos aspektos. I. Freiberga, balstoties uz H. Celmas atziņām raksta, ka viens no vērtību apgušanas un indivīda vērtīborientāciju ietekmēšanas līdzekļiem ir māksla. Vērtību ievirzes veidojas pakāpeniski,

krājoties dzīves pieredzei un zināšanām par pasauli. Vērtības cilvēks apgūst savā darbībā un attiecībās ar pasauli (Freibergera, 1997, 5).

I. Freiberga uzsver, **literatūra** ir mākslas veids. Māksla vispirms audzina estētiski. Bērns klausoties literāru darbu, iepazīstas ar vārda mākslu – gūst priekšstatus par māksliniecisko valodu, tās tēlainību, plūdumu un žanru daudzveidību. Pirmsskolas vecumā bez pieaugušā palīdzības bērns nespēj to pilnībā apgūt. Pirmsskolas vecumā tieši emocionālais pārdzīvojums ir noteicošais tālākajā mākslas darba uztverē. Balstoties uz praksē novēroto, jāatzīst, ka pedagogi literāro darbu visbiežāk saista ar dramaturģiju, rotaļām. (Freibergera, 1997, 24)

Daudzi zinātnieki ir uzsvēruši literatūras lomu valodu apgūvē:

- Literatūra sniedz saprātīgu un neaizmirstamu kontekstu jaunās valodas apstrādei un interpretēšanai;
- literatūra, tāpat kā jebkura cita forma, lasa lasītāju kompleksā emocionālā, simboliskā, morālā intelektuālie un sociālie apsvērumi;
- vērtīgs autentisks materiāls, kultūras bagātināšana, valodas bagātināšana un personiskā līdzdalība (Nasirahmadia, Madarsarab, Aghdam, 2014).

Tāpēc kā raksta I. Freiberga, kultūrvēsturiskā un sociālā pasaule kā konteksts ietekmē arī literārā darba satura personiskās jēgas veidošanos pirmsskolas vecumā (Freibergera, 2013). Valodai un kultūrai ir spēcīgas savstarpēji saistītas attiecības un tās jāapgūst kopā, jo viena atbalsta komunikāciju un sociālo kompetenci. Turklāt literatūra var būt spēcīgs līdzeklis studentu valodas attīstībā. “Izmantojot literatūru, audzēkņi var pieredzēt, kā valodu var izmantot dažādās situācijās, dažādiem mērķiem un dažādiem efektiem” (Diaz, Gonzalez, Vicuna, Pulido, 2011).

Kā raksta I. Freiberga, ka kultūrvēsturiskās un sociālās pasaules ietekmes rezultātā veidojas bērna pieredze – zināšanas, attieksmes, priekšstati par sociālajām normām, sākotnējās vērtību ievirzes, kā arī ideāli, tāpēc literārā darbā attēlotā emocionāls pārdzīvojums rodas, ja: - pieredzes un teksta satura mijiedarbībā bērna pieredze rod apstiprinājumu; - izveidojas kognitīvā disonanse starp pieredzi un informāciju tekstā (tā ir pretrunā ar bērna pieredzi); - notiek pieredzētā atpazīšana citā kvalitātē, perspektīvā un kontekstā, izmainoties tā personiskajai jēgai (Freibergera, 2013).

Daudzi pētnieki ir norādījuši vairākus iemeslus un materiālu iekļaušanas pamatojumu, it īpaši literatūras veidā. Daži no šiem iemesli ir šādi:

- valodas un kultūras neatdalāmā daba;
- tās ieguvums, piedāvājot augstākas pakāpes domāšanu;
- tās (integrējošie) motivējošie ieguvumi;
- attīstīt starpkultūru kompetenci (Nasirahmadia, Madarsarab, Aghdam, 2014).

Vizuālās mākslas darbība attīsta un veido bērna novērtēšanas spējas, estētisko uztveri un gaumi, mākslinieciskās spējas, prasmi patstāvīgi veidot kompozīcijas, izmantojot dažādus materiālus, attēlošanas paņēmienus un vizuālās mākslas tehnikas. (Frīdenberga, 2003, 5) Veicina bērnu attīstību visos aspektos:

- emocionālā attīstība;
- fiziskā attīstība;
- sociālā attīstība;
- intelektuālā attīstība;
- radošā attīstība – veido izpratni par mākslas un kultūras mantojumu. (Hansena, Kaufmane, Saifers, 2002, 98)

A. Randoha norāda, ka vizuālā māksla bērnam ir līdzeklis pašvērtēšanai, pašattīstībai, arī apkārtējās pasaules iepazīšanai un izzināšanai, pieredzes iegūšanai, attieksmes veidošanai. (Brinkmane, 2016, 3)

Lai gan daži var uzskatīt mākslas izglītību par greznību, vienkāršas radošas aktivitātes ir daži no bērna attīstības pamatelementiem. Mācīšanās radīt un novērtēt vizuālo estētiku var būt svarīgāka nekā jebkad, lai attīstītu nākamās paaudzes bērnus, kamēr viņi aug.

Attīstības priekšrocības mākslā:

- sīkās motorikas attīstība;
- valodas attīstība;
- lēmumu pieņemšana;
- vizuālā apmācība;
- vizuālā inovācija;
- izpratne par kultūru. Tā kā mēs dzīvojam arvien daudzveidīgākā sabiedrībā, dažādu grupu attēli plašsaziņas līdzekļos var būt arī dažādi. “Ja bērns spēlējas ar rotaļlietu, kas norāda uz rasistisku vai seksistu nozīmi, daļa no šīs jēgas izveidojas, ņemot vērā rotaļlietas estētiku – krāsu, formu, matu faktūru,” saka Feedman. Mācoties bērnus atpazīt izvēli, ko mākslinieks vai dizainers dara, attēlojot mācību priekšmetu, bērni saprot jēdzienu, ko viņi redz, var būt kāda realitātes interpretācija;
- uzlabota akadēmiskā veikspēja (Hwang Lynch, 2012).

Visos laikos un kultūrās cilvēki ir sacerējuši mūziku. **Mūzika** ir universāls saziņas līdzeklis. (Hansena, Kaufmane, Saifers, 2002, 150) Mūzika ir viens no tiem mākslas veidiem, kas visdaudzveidīgāk attēlo cilvēka emocionālo dzīvi. Tāpēc būtiska nozīme mūzikai ir bērna emocionālajā attīstībā, jo pirmsskolas vecuma bērnu estētisko attieksmju galvenais rādītājs ir emocionālais pārdzīvojums. Tā kā bez mūzikas nav iedomājama neviena cilvēka dzīve, bet, lai

bērns to pilnībā izprastu, ir jāiemāca bērnam iepazīt un iemīlēt mūziku. Būtiski, lai jau pirmsskolas vecumā veidotos attieksme pret mūziku nevis kā izklaidēšanās līdzekli, bet gan kā kultūras vērtību (Bičuka, Grasmane, Pagraba, 2003).

Kā raksta A. Līduma, kad muzikalitāte ir īpašs individuāli psiholoģisku īpatnību veselums, kas bērnam nepieciešams, lai nodarbotos ar mūziku. Pirmsskolēnu muzikalitātes attīstība noris veiksmīgāk, ja:

- tiek nodrošināta muzikalitātes komponentu attīstības vienotība;
- nodarbībās bērni pārmanto muzicēšanas prasmes – pieaugušie ↔ bērni, bērni ↔ bērni ar sabalansētu mūzikas saturu un formām;
- Mūzikas nodarbībās pirmsskolā bērns var pašapliecināties un apgūt kultūras vērtības, bērni dzied dziesmas par sevi un sev tuvu un saprotamu saturu, kas nodrošina attieksmju veidošanās pēctecību un sistemātiskumu. (Līduma, 2004, 35 – 38)

Mūzikas izmantošana svešvalodu klasē piedāvā unikālu pieeju, lai uzlabotu studentu izpratni par citu kultūru, kā arī var palīdzēt komunikācijas prasmju praksē. Mūzika sniedz interesantu valsts vēstures, literatūras un kultūras spoguļi, ko var redzēt dziesmu tekstos un mūzikas stilā. Mūzikas stili un tekstuālās tēmas, kā arī izrunu variācijas un dialekti starp valstīm, kas runā vienā valodā, ļauj skolēniem aplūkot citas mērķvalodas pārstāvošās sabiedrības. Turklāt mūzikas teksti piedāvā unikālu līdzekli, kā pastiprināt runu, klausīšanos, lasīšanu un rakstīšanas prasmes, izmantojot īpaši izstrādātas darbības. Piemērota mūzikas izvēle ir sākot no klasiskās mākslas mūzikas līdz populārajai visu stilu mūsdienu mūzikai un ietver tradicionālās tautas un bērnu dziesmas. Mūzika var būt spēcīgs motivētājs klasē. Mūzikas izmantošanu klasē pamato arī Gardnera daudzveidīgo intelektu izglītības teorija, kas nozīmē, ka cilvēka intelektu mūzikā var izmantot, lai iegūtu prasmi ne – mūzikas jomās, piemēram, svešvalodās (Weaver Failoni, 1993).

Kā jau iepriekš autore minēja kultūras izpratne notiks caur rotaļu. Rotaļājoties veidojas iniciatīva – griba darboties, prasme sadarboties. (Līduma, 2004, 36) Kā raksta D. Dzintere, ka aizvien vairāk rotaļu elementu tiek iekļauti kultūras pasākumos – dziesmu svētkos, modes skatēs, izstādēs. D. Dzintere ir izcēlusi filozofa P. Jurēviča atziņu, ka “kultūru nevar iemācīties, tanī jāieaug. Kultūra jau pastāv vērtību apziņā, bet vērtības nevar uzņemt vienīgi ar prātu – tās jāizjūt, jāpārdzīvo. Kultūra sākas ar cilvēka dzīves pirmajām dienām – kad māte dzied pirmo šūpļa dziesmu.” Jāatzīmē, ka pirmsskolas izglītībā galvenokārt tiek akcentēta rotaļa kā bērnu audzināšanas un socializācijas līdzeklis, bet nepietiekami tiek novērtēta rotaļa kā līdzeklis, kas iaved bērnu kultūrā. (Dzintere, 2000, 35 – 36)

I.Jansone ir izcēlusi J. Valbja teikto, ka cilvēka kulturālā attīstība ir viena no svarīgākajiem cilvēka personības attīstības aspektiem. Lai kļūtu par stiprām personībām, bērniem un pieaugušajiem ir vajadzīgi paraugi, kas palīdz atrast pareizos ceļus, noteikt vēlamās īpašības un

sasniedzamos ideālus. Tie ir atrodami kultūrā – gan tās mantojumā, gan radošajā jaunradē. (Jansone, 2016, 10)

Nobeigumā autorei likās būtiski akcentēt G. Siliņas – Jasjukevičas izvirzītos punktus, ko kulturoloģiskās pieejas rezultātā bērns pirmsskolā iegūst:

- Iegūst sistēmisku un sistemātisku priekšstatu par tautas kultūras tradīcijām laika struktūrā kalendārā gada ietvarā;
- Prot pamatot svētku norises vietas izvēles nozīmi;
- Ir guvis pieredzi sadarboties ar dažādu paaudžu cilvēkiem svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā, izjūt piederību sabiedrībai un tās tradīcijām;
- Prot savam vecumam atbilstīgi sagatavoties gadskārtu svētkiem, ir guvis priekšstatu par svētku nozīmi savā un sabiedrības dzīvē;
- Ir guvis pieredzi dziedāt svētku situācijai un darbībai atbilstīgas tautasdziesmas;
- Ir guvis priekšstatus par svētku darbību un atribūtu simbolisko nozīmi;
- Pazīst, iesaistās un prot novadīt svētku rituālam atbilstīgas rotaļas un spēles, ir guvis priekšstatu par šo rotaļu un spēļu simbolisko nozīmi konkrētu svētku rituālā;
- Ir guvis pieredzi un vēlmi muzicēt individuāli un kopā ar citiem, spēlēt paša gatavotus vienkāršus, tautas kultūras tradīcijām atbilstīgus instrumentus;
- Prot minēt un uzdot mīklas, stāsta pasakas, teikas, spoku stāstus u. c.;
- Prot nosaukt svarīgākos svētku atribūtus dažādos gadskārtu svētkos, ir iesaistījies to sagatavošanā: ēdiens, telpu rotājumi u. tml.;
- Prot uzvesties dažādās svētku situācijās atbilstīgi komunikatīvajam nolūkam;
- Izjūt nepieciešamību gadskārtu svētku tradīcijas izziņāt un svinēt svētkus arī turpmāk. (Siliņa – Jasjukeviča, 2015, 68. – 69.lpp)

1.4.Pārskats par Meteņu dienas tradīcijām

Tā kā empīriski plānots vairāk analizēt tieši Meteņu tradīciju apguvi pirmsskolā, šajā apakšnodaļā tiks apkopota informācija par galvenajām Meteņu tradīcijām.

Meteņi ir nosacīts **viduspunkts starp Ziemassvētkiem un Lieldienām** jeb ziemas un pavasara saulgriežiem, kas iezīmē ziemas beigu tuvošanos un pavasara tuvošanos, līdz ar to Meteņus var dēvēt arī par **pavasara gaidīšanas svētkiem**. Jāpiemin, ka Meteņu svinēšanā ir saglabājušās senas Vecā gada aizvadīšanas tradīcijas, jo senās indoeiropiešu tautas, tostarp

senlatvieši, gadu miju svinēja mūsdienu februāra vidū, tāpēc Meteņus varētu **dēvēt** arī par **senlatviešu Vecgada vakaru**. Meteņi, atkarībā no kultūrvēsturiskā novada, **tiek saukti dažādos vārdos** – par Meteņiem, Vastlāviem, Lastvāgiem, Miesmešiem, Miezmežu dienu, Aizgavēni, Buduļu vakaru, Pīrāgu dienu, kā arī citādi. Jāmin arī fakts, ka senāk senlatviešu vārds “**meti**” apzīmēja **laika griežus**, tādēļ arī Meteņi, kas ir viens no laika griežu punktiem, ir nosaukti tieši tādā vārdā. Meteņos, kā jau laika griežos, **noslēdzās ziemas darbi, un sākās pavasara darbi** (Visi svētki, 2016).

Meteņus atzīmē septītās nedēļas otrdienā pirms Lieldienām, kas sakrīt ar kristiešu gavēņa priekšvakaru (Šterna, 1998, 80). Šajā dienā liela uzmanība veltīta bērniem un dažādām jautrām, mazliet bērnišķīgām izdarībām. Tas tāpēc, ka ne tikai cilvēku dzīve sākas no mazotnes un bērnības, arī dabā gada sākums ir laiks, kad drīzi jo drīzi dienas kļūs garākas, daba pēc garā ziemas miega modīsies un no jauna veiks jaunu auglības ciklu gada garumā. Un te nu dabai steidzās palīgā cilvēks – ar domām un maģiskiem, auglību veicinošiem rituāliem, tā palīdzot Saulei sākt sildīt spožāk un ilgāk (Nacionālisti, 2009). Kā apraksta D. Karaša, ka tautasdziesmās teikts, ka Metenis nāk pār kalnu, pār upi ar cūkas galvas pusi padusē:

Meten's brauca pār Daugavu,
Cūkas ausis kulītē.
Brauc, Meteni, Vidzemē,
Dabūs pilnu kamaniņu! (Karaša, 1991, 12)

Svētku galds Meteņos ir bagātāks nekā ikdienā, tajā netrūkst ne pīrāgu, ne alus, ne gaļas. Cep tīteņus, gatavo grūsli jeb kamus (zirņu pikas), vāra grūdeni, zīdeni un cūkas skuldurus (kājas) (Olupa, 1992, 81).

Meteņam putru viru
Dviņiem miezīšiem:
Man deviņi bāleliņi
Miežu putras ēdājiņi. LD32216

Viena no visnepieciešamākajām Meteņu dienas **tradīcijām** ir vizināšanās ar ragaviņām. Bērniem kulītēs dod līdzī cūkas ausi vai kāju. Varēja vizināties uz ledus. Pašā Meteņu vakarā vizināšanās izdarībās piedalījās visi mājas ļaudis – lai vasarā aug garāki lini.

Audziet man gari lini,
Mirkstiet balti ezerā!
Es māsiņas vizināju
Meteniša vakarā (Karaša, 1991, 12).

Raksturīga Meteņa dienas rotaļa ir Meteņa jeb lietuvēna dzīšana. – Meteņa rītā dzen Meteni no mājas ārā. Dzinējs uzkāpj ar spriguli istabas augšā un daudzās tur pa visiem stūriem. Bērni tikmēr tur zemē maisu, lai tur Metenis bēgdams ieskrietu. Dzinējs jau iepriekš ir uznesis ūdens spaini augšā un uzlej bērniem uz galvas un tad saka, ka tas esot bijis Metenis (Līdeks, 1990, 125).

Maskošānās, pārgērbšanās ir raksturīga Meteņu svinību daļa. Dažādos novados masku gājienus šajā dienā sauc dažādi: budēļiem, ķekatām, spiekstiņiem, ķiņķēziņiem, čigāniem, skutelnikiem. Staigā ērnotās drēbēs ar ragiem un notraipītiem ģīmjiem, par dažādiem dzīvniekiem, vīrieši par sievietēm un otrādi (Šterna, 1998, 82). Pēdējo reizi iet ķekatās uz kaimiņmājām, jo budēļi nes mājai svētību un auglību. Budēļi svētkos uzrīko cīniņu – grūstīšanos ar mugurām – tā izrādot un vairojot savu spēku. Arī lielīšanās ir Meteņiem raksturīgs rituālais elements. Kurš spēj otru pārspēt lielīšanās mākslā, tam arī labāk dzīvē veiksies! (Kustība par latvisku kultūru izglītībā, 2014)

Meteņos brauca ciemos – jo tālāk brauca, jo garāki lini tīrumos auga. Meteņi bija īpaši arī ar to, ka ciemos varēja braukt bez uzaicinājuma un pieteikšanās, visi ciemiņi bija gaidīti (LSM.lv bērnu satura redakcija, 2018).

Arī pārejās Meteņu dienas tradīcijās saskatāma auglības veicināšana un cīņa ar dažādiem kaitēkļiem, kas to traucē. Pēc dažādām sakarībām dabā, Meteņa dienā veica pareģojumus, ko plašā apjomā var aplūkot latviešu tautas ticējumos. Meteņu dienas tradīcijas iepazīstamas arī latviešu tautas dziesmās un mīklās, kuru saturā atspoguļojas šo svētku būtība un galvenās īpatnības, rituāli.

Var secināt, ka Meteņi ir svētki, kas iezīmē gadalaika maiņu. **Svētku satura galvenie komponenti** ir rotaļās iešana, lielīšanās, vizināšanās no kalna, spēkošanās spēles, Meteņa meklēšana, svētku mielasts, kā arī ciemošanās. Pēc šīm darbībām un to iekļaušanas svētku svinībās pirmsskolā var spriest, vai Meteņu tradīciju iepazīšana ir saistīta ar svētku galveno satura komponentu iepazīšanu.

2. 5 – 6 gadīgu bērnu kultūras izpratnes sekmēšanas izpēte pirmsskolā – empīriskais pētījums

2.1. Pētījuma gaita un metožu raksturojums

Praktiskais pētījums tika veikts Jēkabpils pirmsskolas izglītības iestādē “X”. Pētījumā piedalījās 15 bērni vecumā no 5 – 6 gadiem un viņu pedagogi.

Darba teorētiskajā daļā autore analizēja pedagogu un psihologu atziņas par kultūras izpratnes sekmēšanas iespējām, 5 – 6 gadīgu bērnu pedagoģisko raksturojumu pētāmās problēmas skatījumā un 5 – 6 gadīgu bērnu audzināšanā pirmsskolā, jo katrs pētnieciskais darbs sākas ar literatūras avotu izpēti. Dz. Albrehta uzsver, ka tā vai citādi jebkura no pedagoģiskā pētījuma metodēm (modelēšana, eksperiments, novērošana u.c.) ir darbs ar literatūru (Albrehta, 1998, 9).

Praktiskā pētījuma mērķis bija noskaidrot, cik efektīvi ir sekmēt pirmsskolas vecuma bērnu kultūras izpratnes apguvi, par galveno līdzekli izmantojot Meteņu kultūras tradīcijas.

Autore, lai veiktu pētījuma praktisko daļu izmantoja šādas metodes:

- Pedagoģiskais novērojums,
- Intervija,
- Pētījumā iegūto datu analīze.

Novērojums ir mērķtiecīgs izziņas process. Kā empīrisku pētniecības metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu teoriju, teorētisko pētījumu u.tml. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 111). Datu vākšanas metode, ļauj izvērtēt sociālo pasauli no ārējā skatījuma perspektīvas, lai pārbaudītu teorijas (Pētniecības terminu skaidrojošā vārdnīca, 2011, 47). Kā raksta A. Pipere, ka pētnieciskā novērošana ir fokusēta un sistemātiska. Novērošanā pievēršot uzmanību uz redzamo (protams, arī dzirdamo u.c.), iespējams noteikt nozīmīgus notikumus, kā arī noteikt apstākļus, kādos notikumi rodas. Svarīga pētīt bērnus (Pipere, 2011, 182). Tiek vērotas bērna darbības, veikta to analīze, salīdzināšana un izvērtēšana (Golubina, 2007, 19). Dz. Albrehta atzīmē, ka novērošana ir viena no izplatītākajām metodēm. Efektīva ar nosacījumu, ja to izmanto ar citām pētīšanas metodēm (Albrehta, 1998, 32).

Intervija ir vadīta mērķtiecīga saruna, lai iegūtu noteikta rakstura informāciju. Pētīšanas metode pedagoģijā, lai iegūtu informāciju par kādu jautājumu, uzskatiem, problēmu, attieksmi u.tml. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 72). Kur jautātājs cenšas neizpaust savu viedokli, lai neietekmētu atbildētāja atbildes. Lai varētu izziņāt sev interesējošas problēmas (Albrehta, 1998, 63). Līdzīgi apraksta A. Pipere, tā ir visplašāk izmantotā vākšanas metode. Tā ir saruna, kur intervētājs uzdod jautājumus, lai iegūtu kādu informāciju (Pipere, 2011, 169).

Analīze ir pētīšanas metode, kuras pamatā ir domāšanas darbība, kas sadala ideālo vai materiālo objektu sastāvdaļās, pēta katru no tām atsevišķi, nosaka sastāvu, konstatē līdzīgo un atšķirīgo, izzina cēloņus utt. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 13).

Lai nonāktu pie rezultātiem autore izstrādāja pētījuma plānu:

1. Tiek izvēlēta pētījuma bāze;
2. Izvēlētas pētījuma metodes;
3. Atlasīti vērtēšanas kritēriji;
4. Rezultātu apkopošana un analīze;
5. Secinājumu izdarīšana.

Autore ir izdalījusi 3 kritērijus, kas akcentē iekļauj saturu, procesu un sadarbību, lai vērtētu bērnu kultūras izpratni, katram kritērijam ir izvirzīti rādītāji (sk. 1.tabulu).

1.tabula. Bērna kultūrizpratnes vērtēšanas kritēriji

Kritēriji	Kritēriju rādītāji		
	A Regulāri novēro	B Attīstības stadijā	C Sākuma stadijā
Svētku tradīciju satura izpratne (tradīciju satura galvenie komponenti)	Bērns var nosaukt galvenās svētku tradīcijas	Bērns var nosaukt galvenās svētku tradīcijas ar skolotāja atbalstu	Bērns nespēj nosaukt galvenās svētku tradīcijas
Bērna iesaistīšana svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā (bērna gatavība darbībai)	Bērns ar aizrautību iesaistās svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā	Svētku sagatavošanās un svinēšanas procesā iesaistās ar pieaugušā atbalstu un pēc paša iniciatīvas	Bērns iesaistās svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā tikai pēc pieaugušā pamudinājuma
Bērna sadarbība ar vecākiem, skolotāju, kolektīvu, svētku tradīciju izzināšanā (mijiedarbība ar citiem)	Bērns sadarbojas ar citiem, lai izzinātu svētku tradīcijas	Bērnam ir vēlme iesaistīties procesā, taču ir grūtības veiksmīgi sadarboties	Bērns epizodiski iesaistās svētku tradīciju izzināšanā, grūtības sadarboties

Tabula tiks izmantota, analizējot bērnu pieredzi 2.4.nodaļā.

2.2. Pedagoģiskais novērojums un rezultātu analīze

Lai izvērtētu pirmsskolas izglītības iestādes svētku satura atbilstību Meteņu tradīcijām, tika analizēti Meteņu svētki. Analīzē tiek iekļauti darba autores vērojumi no Meteņu svētkiem un novērojumā iegūtie pedagogu komentāri par sagatavošanās procesu.

Tika pētīta svētkos novēroto darbību atbilstība Meteņu tradīciju saturam. Galvenās Meteņu dienā veicamās darbības ir vizināšanās no kalna, lielīšanās, rotaļas, dziesmas, spēkošanās, svētku mielasts un ciemošanās. Pedagoģiskais novērojums tika veikts gan svētku sagatavošanas laikā, svētkos un pēc svētkiem.

Lai atbilstoši tautas tradīcijām tiktu nosvinēti svētki, ir jāiziet cauri sagatavošanās procesam. Pasākumam gatavojās mūzikas skolotāja ar 5 – 6 gadīgiem bērniem un viņu audzinātājiem. 4 – 5 gadīgie bērni pavadīja ziemu ar dziesmām, dejām un vingroja. Tika darinātas pogas, cepures un cimdi. “Izaustas linu” sedziņas. No vienas puses rokdarbu veidošana sakrīt ar tradīciju rokdarbus strādāt tieši ziemas periodā. Taču netika novērota apgūstamo tradīciju tieša saistība ar Meteņu svētkiem un to nozīmi. Jo kaut arī bērni darbojās un veica sagatavošanās procesu, tas netiek akcentēts kā Meteņu svētku tradīcijas.

Svētku norises centrā savukārt bija masku gājieni – ķekatās, kas tika īstenots pirmsskolas izglītības iestādes pagalmā. 5 – 6 gadīgie bērni bija tērpušies dažādās dzīvnieku maskās, viņi devās uz norises vietu ar dažādiem skaņu rīkiem taisot lielu troksni, tā dzenot projām ziemu un sasveicinās ar pārējiem Meteņu dienas svinētājiem. Tas atbilst analizētajam Meteņdienas tradīciju saturam, jo “Meteņos noslēdzas masku gājienu laiks, lai ar dziesmām un dažādām maģiskām darbībām veicināt auglību un atvairīt ļaunumu” (Tāle, 2002, 15). Pēc masku tradīciju pētnieces A. Rancānes pētījumiem, ķekatās netērpjas dzīvnieku maskās. Ķekatas ir sieviešu masku tradīcija no Lejaskurzemes, tāpēc ir pamats diskutēt par šīs tradīcijas aktualitāti Jēkabpils novada pirmsskolas iestādē. Pēc A. Rancānes domām, svarīgi katrā novadā ievērot savas masku tradīcijas. Jēkabpilij tādējādi būtu vairāk piemērota budēļu tradīcija. “Budēļi skaitās katrs, kas apvilcis uz otru pusi apgrieztu kažoku. Galva jāietērpj tā, lai nevar pazīt. Maskoja seju: ar drēbes vai papīra maskām, vai arī nosmērējot ar krītu, miltiem vai kvēpiem. Vīrieši pārgērbās par sievietēm un otrādi” (Rancāne, 2009, 65 – 67). Pēc apraksta spriežot, šī tradīcija tomēr vairāk ir piemērota pieaugušajiem. Maskas novērotajos svētkos īsti neatbilda iepriekš minētajai maskošanās tradīcijai novadā, tomēr pati maskošanās bērniem ļāva gūt priekšstatu par maskošanos kā Meteņdienas tradīciju.

Meteņu dienas ticējumi galvenokārt tika pārstāstīti, to darīja skolotājas. Svētki noslēdzās ar miežu putras un pankūku ēšanu. Bērni ar skolotājiem gāja kopīgās rotaļās: “Saimnieces deja”,

“Līcin līka oša galds”, (sk.1. un 2. pielikumu) “Kur tad tu nu biji, āzīti manu”, “Bumbas grozā.” Var teikt, ka ticējumu pārstāstīšana tikai daļēji rada priekšstatu par tradīcijām. Daudzus ticējumus, kas tika pārrunāti mutiski, var izmēģināt praktiski (Rancāne, Siliņa – Jasjeviča, 2017). Šajā aspektā svētku svinēšanas pieredzi var uzlabot.

Svētkus, kas tika analizēti pēc vērojuma un skolotājas teiktā sagatavošanas procesā, var novērtēt pēc iepriekš apskatītajiem kritērijiem. Bija novērojama bērnu vēlme piedalīties rotaļās, spēlēs, kā arī pozitīva attieksme pret gadskārtu svētkiem. Svētki kopumā radīja prieku un visus dalībniekus saliedēja. Diemžēl dažas tradīcijas piedzīvot nebija iespējams, jo nebija sniega, bet neskatoties uz to, ka izpalika ziemas izpriecas – braukšana no kalna ar ragaviņām, tās tika aizvietotas ar sporta aktivitātēm ar spēkošanās elementiem, kas ir raksturīgi Meteņiem. Tāda veidā bērniem tika sekmēta pozitīva attieksme pret sevi un vidi sev apkārt. Svētku svinību saturs apliecina, ka tie bijuši samērā veiksmīgi un jēgpilni, neskatoties uz dažiem kritērijiem, kuri netika ievēroti.

Darba autore apskatīja, kuras no Meteņu galvenajām tradīcijām tika iekļautas arī pirmsskolas izglītības iestādes svinētajos svētkos (Sk. 2.tabulu).

2.tabula. Galvenās svētku tradīcijas un to īstenošana svētku svinībās

Meteņu tradīcija	Svētku svinēšanā tika novērota	Svinot svētkus, novērota daļēji	Svētkos netika novērota
Vizināšanās no kalna			nebija
lielīšanās			nebija
Rotaļas, dziesmas, spēkošanās	bija		
Svētku mielasts		bija	
ciemošanās	bija		
Masku gājiens	Daļēji tradīcijām atbilstošā veidā		

Svētkos netika iekļautas ziemei raksturīgās izpriecas – vizināšanās no kalna. Arī attiecīgi lielīšanās izpalika. Rotaļās iešanai un dziedāšanai bija pievērsta lielāka uzmanība. Visu noslēdza mielasta baudīšana, kas tika daļēji realizēta, baudot pavāru miežu putru un citu grupiņu ceptās pankūkas. Vecākās grupas bērni devās ciemos uz citām grupiņām, lai pastāstītu par Meteņu svētku tradīcijām.

Var secināt, ka tradīciju saturs tika īstenots daļēji.

2.3. Intervijas ar skolotājiem un rezultātu analīze

Lai izpētītu skolotāju pieredzi sekmēt kultūras izpratni saistībā ar Meteņu tradīcijām, 2019. gada pavasarī tika veikta intervija.

Tika sagatavota daļēji strukturēta intervija (sk. 3. pielikumu). Tika intervētas 5 – 6 gadīgo bērnu bērnudārza skolotājas. Dati analizēti kvalitatīvi.

- Skolotāja X – kura ir kopā ar bērniem no mazākā vecuma;
- Skolotāja Y – kura grupīnai pievienojusies gadu atpakaļ.

Kā apraksta G. Siliņa – Jasjukeviča, gadskārtu svētki pirmsskolā tiek izmantoti kā līdzeklis bērnu iepazīstināšanai ar tradīcijām. Tā kā gadskārtu svētku apgūvē vienlīdz nozīmīga ir cieņpilna attieksme pret tradīcijām kā vērtību un bērnu, kas šīs tradīcijas apgūst (Siliņa – Jasjukeviča, 2013, 2 – 3), intervijā tika iekļauts jautājums **“Nosauciet, jūsuprāt, svarīgākās Meteņu tradīcijas ar kurām bērni būtu jāiepazīstina pirmsskolā?”**

Skolotāja X atbildēja, ka Meteņi ir laiks starp Ziemassvētkiem un Lieldienām, tas ir pavasara gaidīšanas laiks. Arī skolotāja Y nosauca līdzīgas lietas, ka ar Meteņiem tiek biedēta un baidīta ziema, lai ātrāk nāktu pavasaris. Skolotāja X piebilda, biedēta ziema prom ejot ķekātās jeb budēļos. Abas intervētās skolotājas bija vienotas atbildēs, ka sākas pavasara darbu laiks, mostas daba un dienas paliek garākas. Iepazīstinot bērnus ar tradīcijām uzsvars tiek likts uz vispārīgām lietām saistībā ar pavasari, var secināt, ka skolotājām īsti nebija viedokļa, kas tieši saistībā ar Meteņiem bērniem būtu jāiemācās. Bērniem būtu jāsniedz priekšstats par svētku laiku, vietu kur notiek svētku svinēšana, tās dalībniekiem. Kādas darbības veicamas Meteņos un kāda šo svētku darbības jēga. Ja mēs analizēsim materiālus par Meteņu svētkiem, radīsies izpratne par Meteņu svētku uzbūvi, tādā veidā varēsime secināt veicamās darbības, kuras realizēsim svētkos kopīgi ar bērniem.

Sarunās ar pirmsskolas izglītības iestādes skolotājām apstiprinājās tas, ka Meteņu svētku tradīciju apguve pirmsskolā sastāv no vispārīgi ņemtām nodarbībām, kas ir pusceļa no Meteņu tradīcijām. Uz jautājumu **“Kā jūs grupā gatavojaties Meteņiem?”** skolotāja X atbildēja, gatavojam maskas, izvēloties Latvijas dzīvniekus. Tika runāts vairāk par raksturīgākajām pazīmēm pēc kā var pateikt, ka ziema iet prom un tuvojas pavasaris. Aplūkojām, kas mainās dabā un ko dara Latvijā dzīvojošie dzīvnieki. Skolotāja Y piebilda, ka tika apgūtas tautasdziesmas par Meteņiem un daudz runājuši par pavasara atnākšanu.

Pēc autores iepriekš rakstītā, var secināt, ka Meteņu svētku sagatavošanās process noteikti ir neatņemama svētku sastāvdaļa, kas ļauj izjust svētku sajūtu. Kas saskan ar teorijā pētīto, “vērtības cilvēks apgūst savā darbībā un attiecībās ar pasauli.” (Freibergera, 1997, 5) Bet apkopojot

skolotāju pieredzi mēs varam redzēt daļēju sagatavošanās procesu. Kaut arī daudzkreiz tiek pieminēts, ka bērniem ir svarīgi izmēģināt pašiem, jo tā viņi gūst pieredzi. Neatsverama pieredze ir darbošanās kopā ne tikai ar skolotāju, bet arī ar vecākiem un citiem tradīciju zinātājiem. Kopīga darbošanās veicina kopības sajūtu, kas ir ļoti būtiska svētku sastāvdaļa (Siliņa – Jasjukeviča, 2013, 8).

Tālāk tika noskaidrots jautājums **“Ko jums šķiet svarīgi iemācīt bērniem?”** Skolotāja X kā pirmo nosauca iemācīt senlatviešu tradīcijas. Iemācīt arī dienas daļas, lai izprot ka diena paliek garāka un gaišāka. Kam piekrist skolotāja Y, ka tad bija citādi un ka ir lietas (tradīcijas), kas ir saglabājušās līdz mūsdienām, jo mūsdienās bērniem vieglāk izprast no ārzemēm ienākušās tradīcijas (svētkus).

Bērns mācās savas kultūras tradīcijas no saviem tuvākajiem – pieaugušajiem. Tāpēc sistemātiski un jēgpilni iepazītu kultūras tradīciju rezultātā bērns mācās saprast pats sevi, savu izcelšanos un savas dzīves jēgu (Siliņa – Jasjukeviča, 2015, 61).

Nemot vērā, ka sagatavošanās procesam ir liela nozīme visā svētku svinēšanā, sarunās tika noskaidrots, **kādās pirmsskolas nodarbībās parasti gatavojaties Meteņiem** (piemēram mūzikā, vizuālajā mākslā, latviešu valodā). Skolotāja X, mūzikā – mācoties dejas, muzikālās rotaļas un dziesmas. Mājturībā un tehnoloģijās veicot dažādas radošas darbības. Skolotāja Y papildina, ka sociālajās zinībās un literatūrā apgūstot svētkus un to svinēšanas tradīcijas. Valodā apgūstot jaunus vārdus, mācoties atbildēt un stāstīt pilnos teikumus. Tradīciju iepazīšana “integrētā mācību modelī pirmsskolā palīdz bērniem dabiski un jēgpilni sagatavoties svētkiem un vienlaikus apgūt dzīvei noderīgas zināšanas un prasmes latviešu valodā, mūzikā, vizuālajā mākslā u.c. Iesaistoties svētkos, bērns pārlicinās, ka katram paveiktajam darbam, apgūtajām zināšanām un prasmēm ir bijusi nozīme, lai svētki izdotos” (Siliņa – Jasjukeviča, 2015, 65). Kā jau iepriekš minēju kultūras izpratne notiks caur rotaļu. “Rotaļājoties veidojas iniciatīva – griba darboties, prasme sadarboties.” (Līduma, 2004, 36)

Lai svētki būtu izdevušies ir nepieciešams daudz strādāt. Bērni ir lieli palīgi un tāpēc praktiska darbošanās palīdz vairāk izprast tradīcijas. Skolotāja X atbildot uz **“kā jūs svinat Meteņu svētkus** (svētku plāns vai scenārijs)?” Ir gan ķekātās iešana, rotaļas un citas tradīcijas. Pankūku un miežu putras ēšana. Pasākums noris pēc scenārija.

Arī skolotāja Y raksturo, ka sagatavošanas grupas bērni nāk ķekātās, kopā rotaļājas un skaita tautasdziesmas. Meteņi līdz ar to tiek svinēti pēc scenārija, ko izstrādājusi mūzikas skolotāja. Kā raksta G. Siliņa – Jasjukeviča, “gadskārtu svētki pirmsskolā nereti tiek veidoti kā teātra izrāde, kurā pieaugušie un bērni izspēlē iepriekš iestudētas lomas. Tas ir pretstats svētku svinēšanai dabiskā, brīvā atmosfērā. Raksturīga kļūda ir tautasdziesmu deklamēšana. Tautasdziesmas ir dziesmas, un dažādas darbības svētku rituālā tradicionāli pavada piemērotu

tautasdziesmu dziedāšana (Siliņa – Jasjukeviča, 2013). Tātad šajā aspektā konkrētās pirmsskolas izglītības iestādes pieredzi varētu uzlabot.

Liela nozīme svētku svinēšanai ir vietas izvēlei. No šīs izvēles arī ir atkarīgs kādas aktivitātes un darbības tiks iekļautas Meteņu svētku svinēšanā. Uz jautājumu **“kur svinat svētkus (vieta)?”** Skolotāja X atbild, ka tas parasti notiek bērnudārza teritorijā, tālākā darbība atkarīga no laikapstākļiem. Skolotāja Y uzskata, ka labākā vieta svinēšanai ir ārā pie dabas. Var secināt, ka svētku darbības vieta un laiks ir svarīgi. Atrodoties dabā bērni kļūst vērīgāki un uzmanīgāki.

Citējot G. Siliņas – Jasjukevičas teikto, lai svētki bērna apziņā nebūtu tikai noticis fakts kaut kad tālā tautas pagātnē, ir svarīgi radīt apstākļus tiešas un apzinātas pieredzes gūšanai, tad bērnam ir iespēja darīt pašam, gūt jaunus un nebijušus pārdzīvojumus (Siliņa – Jasjukeviča, 2013, 5). Tādēļ bija svarīgi saprast, **ko Meteņos parasti dara šajā pirmsskolā.** Skolotāja X un Y atbild līdzīgi, ka dažādas izdarības, ko piedāvā mūzikas skolotāja un sporta skolotājs. Iet rotaļās, ķekātās, sporta aktivitātēs, dzied. Abas intervētās skolotājas atzina, ka mājās šos svētkus nesvin, bet apmeklē brīvdabas pasākumus. Autore secina, ka pirmsskolas izglītības iestādes mūzikas skolotāja cenšas iekļaut scenārijā visus komponentus, lai svētki izdotos, neskatoties uz laikapstākļiem.

Uz noslēdzošo jautājumu **“Ko jūsprāt gadskārtu svētku svinēšana dod bērna attīstībai?”** Skolotāja Y uzskata, ka palīdz laika izpratnē (gadalaiki, dienas, mēneši u.c.), svētku tradīciju izpratnē, ka katriem svētkiem ir citi simboli. Svētki māca sadarboties ar vienaudžiem, pieaugušajiem.

Skolotāja X, ka Latviskās tradīcijas bagātina bērna zināšanu pasauli, saglabā mūsu valsts tradīcijas, mazāk “ievalkā” ārzemju tradīcijas. Bērns iemācās sevi pārstāvēt un izcelt mūsu tradīcijas. Var secināt, ka skolotājas teiktais saskan ar teorijā pētīto, “ kultūru nevar iemācīties, tajā jāieaug. Kultūra pastāv vērtību apziņā, bet vērtības nevar vienīgi uzņemt ar prātu – tās jāizjūt, jāpārdzīvo.” (Dzintare, 2000, 35) Tātad, sadarbības vērtības dod bērniem uzsākt savas dzīves gaitas un tās viņus pavadīs visas dzīves garumā.

Iepazīstot izvēlētajās izglītības iestādes ikdienu sarunās ar skolotājām, var secināt, ka skolotājām pašām Meteņu svētki ir līdz galam neizzināta dzīves sastāvdaļa, tāpēc var izteikt pieņēmumu, ka bērni ar nozīmīgākajām svētku tradīcijām tiek iepazīstināti formāli. Iespējams šī viņu pieredze apgrūtina bērnus iesaistīt personīgi nozīmīgā darbībā, ļaujot apzināties tradīciju nozīmību mūsdienās.

Pētījuma veikšana bija ne tikai vērtīga pieredze, bet gan arī jauns skatījums uz kultūras tradīciju kopšanas svarīgumu. Pētījumā autorei bija iespēja iepazīt dažādus cilvēkus, kuriem ir atšķirīgs skatījums uz kultūras vērtībām.

Iepazītajā pirmsskolas izglītības iestādes mājas lapā ir minēts, ka godā tiek turēti visi gadskārtu svētki, kas atkārtojas ik gadu un mācības padara cikliskas. Kaut arī bērni aktīvi iesaistās

svētku sagatavošanas procesā, tomēr padziļinātāka uzmanība būtu jāpievērš gadskārtu svētku satura jautājumiem, akcentējot novada tradīcijas un vairāk paši bērni un viņu vecāki jāiesaista svētku sagatavošanās procesā veicamajās darbībās un svētkos. Pirmsskolas izglītības iestādē ir iespēja kultūras tradīciju apgūt atbilstošā vidē, bet pieaugušajiem būtu jāpārdomā saturs un darba organizācija.

2.4. Bērnu izpratnes par Meteņdienas tradīcijām izpētes rezultāti

Lai izpētītu bērnu kultūrizpratnes apguvi, tika pievērsta uzmanība Meteņdienas pēcsvētku periodam un pieredzes analīzei. Lai pētītu bērnu pieredzi, tika izmantota intervija. Intervija tika veikta 5 – 6 gadīgu bērnu grupā, intervijā piedalījās 7 zēni un 8 meitenes. Kopumā bērnus var raksturot kā aktīvus ar vēlmi iesaistīties procesā. Pirms svētkiem tika veiktas intervijas ar bērniem, lai noskaidrotu, bērnu sākotnējo izpratni par Meteņdienu svētku tradīcijām. Intervijā pa grupiņām tika uzdoti jautājumi: “Ko jūs atceraties no iepriekšējā gada svinībām?”, “Ko jūs darījāt Meteņos?” Rezultāti atspoguļoti tabulā (sk. 3. tabulu).

3.tabula. Meteņdienas apkopojums par iepriekšējā gada svinībām

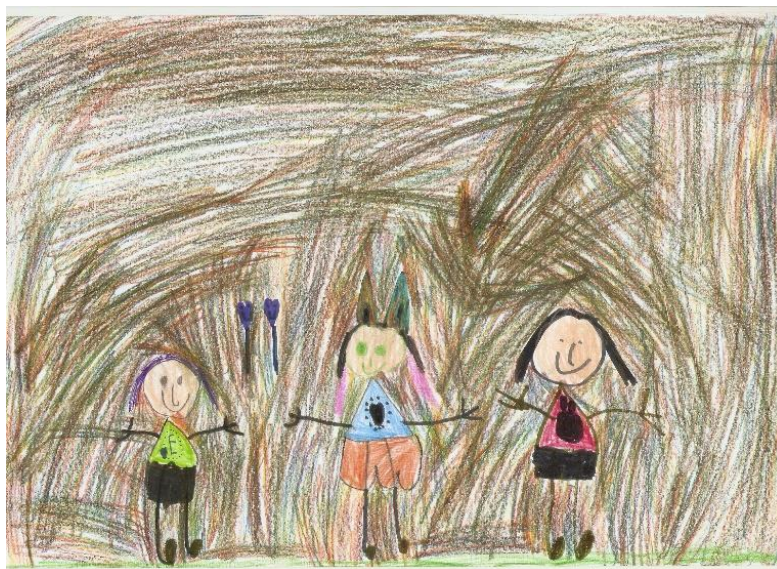
Ko jūs atceraties no iepriekšējā gada svinībām?	Ko jūs darījāt Meteņos?
<ul style="list-style-type: none"> • Nāca ķekatas • Dzinām prom ziemu, ziema gāja prom • Dejojām, dziedājām un rotaļās gājām • Bija visādas maskas • Nāca citas grupas bērni • Taisījām maskas 	<ul style="list-style-type: none"> • Dejojām, dejojām ar maskām • Gājām rotaļās • Minējām mīklas • Nesām cienastu • Cienājām bērnus • Spēlējām spēles ar citiem bērniem, kas bija maskās • Bija liels troksnis • Ziema iet prom nāk vasara, nē pavasaris

Var secināt, ka iepriekš iegūtā pieredze ir palikusi bērnu atmiņā un viņi arī pēc gadu ilga pārtraukuma spēj nosaukt spilgtākos iespaidus, kas saistās ar svētkiem, turklāt viņu pieredze glabā arī svarīgākās Meteņdienas tradīcijas, kas īstenotas iepriekš.

Pēc Meteņdienas svētkiem bērni tika aicināti uzzīmēt, kas tika darīts notikušajos Meteņu svētkos un pēc tam tika veikta zīmējumu analīze. Zīmējumi atklāja svarīgākās ierāžas, kas bērniem saistās ar Meteņiem. Tie ļāva spriest, kuras tradīcijas viņiem ir personīgi visnozīmīgākās un atmiņā paliekošākās.

Pēc zīmēšanas bērni tika intervēti, lai kvalitatīvi pētītu un precizētu zīmējumos atklāto pieredzi. Intervijā tika uzdots jautājums: “Ko esi attēlojis savā zīmējumā?” Rezultāti atspoguļoti tabulā (sk. 4. tabulu). Apzīmējumi tabulā: A – regulāri novēro. Bērns var nosaukt galvenās svētku tradīcijas. Bērns ar aizrautību iesaistās svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā. Bērns sadarbojas, lai izzinātu svētku tradīcijas. B – attīstības stadijā. Bērns var nosaukt galvenās svētku tradīcijas ar skolotāja atbalstu. Svētku sagatavošanās un svinēšanas procesā iesaistās ar pieaugušā atbalstu un pēc paša iniciatīvas. Bērnam ir vēlme iesaistīties procesā, taču ir grūtības veiksmīgi darboties kopā. C – sākuma stadijā. Bērns nespēj nosaukt galvenās svētku tradīcijas. Bērns iesaistās svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā tikai pēc pieaugušā pamudinājuma. Bērns epizodiski iesaistās svētku tradīciju izzināšanā, grūtības ir sadarboties.

Bērnu vārdi ir mainīti.

1.attēls Evelīnas zīmējums

Evelīna: “Te ir uzzīmēts (skat att. 1), kā gājām rotaļās. Meteņi tie ir. Bijām maskās. Manā zīmējumā, ejam rotaļās un minam mīklas. Es zīmēju to, ko darīju Meteņos.”

Pārrunu rezultātā, tika noskaidrots, ka Evelīna saista Meteņus ar pavasara gaidīšanas laiku. Prot daļēji nosaukt Meteņu tradīcijas – rotaļās iešana, masku gājiens.

2.attēls Raivja zīmējums

Raivis: “Te ir uzzīmēts (skat att. 2), kad es ar citu grupu bērniem dejojām. Bija ķekatas. Nāca ciemos citu grupu bērni, mēs dejojām un dziedājām.”

Raivis prot nosaukt dažas būtiskākās Meteņu tradīcijas – ciemošanās, rotaļās iešana, dziesmas.

3.attēls Vladimira zīmējums

Vladimirs: “Ciemos nāca citi bērni ar maskām. Dziedāja, (skat att. 3) dejoja un rotaļās gāja.”

Uzdodot jautājumu, kas darīts Meteņdienā, Vladimirs sāka stāstīt par to, ka attēlojis sporta skolotāju vilka maskā. Viņš uzzīmējis rotaļu procesu. Spēj nosaukt tradīcijas – ciemošanās, masku gājiens, dziedāšana, rotaļās iešana.

4.attēls Kārļa zīmējums

Kārlis: “Bija Meteņi (skat att. 4), mēs dziedājām, minējām mīklas, dalījām končas. Dziedājām par dzīvniekiem.”

Pēc intervijas tika noskaidrots, ka Kārlis zīmējumā attēlojis cienastu. Pēc uzvedinoša jautājuma teica, ka attēlojis Helovīnu ar ķirbi. Konfekšu dalīšanu asociē ar Helovīniem. Prot nosaukt daļēji Meteņu tradīcijas, kaut zīmējums vairāk izskatās pēc citu tautu svētkiem.

5.attēls Lienes zīmējums

Liene: “Mums bija ķekatas. Dejojām, (skat att. 5) ēdam, gājām pa apli. Divas meitenes stāvēja aplī, mēs dejojām apkārt. Dzinām prom zienu.”

Liene varēja nosaukt daudzas Meteņu tradīcijas. Pēc zīmējuma var noprast, ka Meteņus saista ar maskošanos, rotaļās iešanu, dziedāšanu un ar cienastu.

6.attēls Amēlijas zīmējums

Amēlija: “Bija dziesmas, kopā spēlējāties un dancojām ar bērniem, (skat att. 6) kas bija ciemos. Dancojām rotaļu “zupa.” Bija vilks puisis un meitene lapsa un zaķis.”

Amēlija raiti stāstīja par Meteņdienu. Amēlija varēja nosaukt Meteņu tradīcijas. Pēc zīmējuma var noprast, ka Meteņus saista ar dziedāšanu, rotaļās iešanu, ciemošanos. Maskas (īsti neatbilda Meteņu svētkiem).

7.attēls Karīnas zīmējums

Karīna: “Re kur es, un citu grupu bērni. Bija ķekatnieki, (skat att. 7) mēs dancojām. Bija lapsa, zaķis un peles un citu grupu bērni.”

Karīna nosauca Meteņu tradīcijas – ciemošanos, rotaļas, dziesmas, maskošānās.

8.attēls Valērijas zīmējums

Valērija: “Šodien bija ķekatas, jo ziema ies prom. Mēs cienājām bērņus ar konfektēm. Ēdām pīrāgus. Minējām mīklas, (skat att. 8) pēc tam gājām rotaļās.”

Valērija stāstīja par Meteņu svinībām bērņudārzā, kā dzina prom ziemu. Nosauca Meteņu tradīcijas, tās saista ar rotaļām, svētku mielastu, masku gājienu.

9.attēls Ralfa zīmējums

Ralfs: “Apstājāties aplī, pēc tam sadevāties rokās, gājām rotaļās (skat att. 9) un dziedājām par zirņū zupu. Bija vilks, lācis, vāvere, lapsa. Meteņi dzina ziemu prom.”

Zīmējumā attēloja kā sadevušies rokās gāja rotaļās. Prot nosaukt Meteņu tradīcijas.

10.attēls Emīlijas zīmējums

Emīlija: “Bērni un skolotājas bija maskās. Mums (skat att. 10) bija jāmin mīklas un jādzied. Mēs saucām pavasari.”

Emīlija pastāstīja, ko darījusi Meteņos. Prata nosaukt Meteņu tradīcijas – masku gājiens, dziesmas, rotaļas. Pēc zīmējuma var spriest, ka Meteņi tiek saistīti ar varavīksni, lai sasauktu pavasari.

11.attēls Ričarda zīmējums

Ričards: “Bija mīklu minēšanas (skat att. 11) sacensības. Dejojam un rotaļu spēlējam.”

Ričards stāstot par piedzīvotajiem svētkiem, nosauca tradīcijas – rotaļas, maskošānās, spēkošanās minot mīklas. Zīmējums attēlo notikušos procesus.

12.attēls Kristiāna zīmējums

Kristiāns: “Dzinām prom ziemu. Savā zīmējumā (skat att. 12) attēloju sniegu. Citu grupu bērni nāca ciemos.”

Kristiāns zīmējumā attēlojis ziemu, jo attiecīgi asociējas ar ziemas dzīšanu prom. Izjautājot, zīmējumā ir attēlota rotaļā iešana un maskošānās (vilka maska). Prata nosaukt tradīcijas – rotaļas, ciemošanās, masku gājiens.

13.attēls Raivo zīmējums

Raivo: “Uzzīmēju, kā mēs (skat att. 13) ejam rotaļā. Tad spēlējamies. Neatceros, ko vēl darījām. Ā, dziedājām, tur bija maskas.”

Raivo Meteņiem nepiešķīra īpašu nozīmi. Viņam bija grūti atcerēties Meteņu saistītās aktivitātes bērnudārzā, bet nosauca rotaļā iešanu, dziedāšanu, masku gājienu.

14.attēls Ievas zīmējums

Ieva: “Šeit esam mēs, (skat att. 14) ejam rotaļās. Mums ir maskas un mēs dziedam. Es nezinu.”

Par notikušajiem svētkiem atbildēja pēc uzdotajiem uzvedinošajiem jautājumiem. Zīmējumā attēloja rotaļās iešanu un maskošanos.

15.attēls Evas zīmējums

Eva: “Pārgērbāties, ciemos nāca bērni. Dejojām, dziedājām. Taisījām troksni.”

Evas Meteņu zīmēšana notika kā daudziem bērniem ar dejošanu un maskošanos, kā var redzēt zīmējumā. Nosauca tradīcijas – masku gājiens, ciemošanās, rotaļas, dziesmas.

Iegūtie dati sistematizēti 4. tabulā.

4.tabula Meteņdienas svētku izpratnes novērtējums pētījumā

Kritēriji Bērnu vārdi (mainīti)	Svētku tradīciju izpratne (tradīciju galvenie komponenti)			Bērna iesaistīšana svētku sagatavošanas un svinēšanas procesā (bērna darbībai)			Bērna sadarbība ar vecākiem, skolotāju, kolektīvu, svētku tradīciju izziņāšanā (mijiedarbība ar citiem)		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Evelīna	X			X			X		
Raivis	X				X		X		
Vladimirs	X			X			X		
Kārlis		X			X		X		
Liene	X			X			X		
Amēlija	X			X			X		
Karīna	X			X			X		
Valērija	X			X			X		
Ralfs	X			X			X		
Emīlija	X			X			X		
Ričards	X			X			X		
Kristiāns		X		X			X		
Raivo		X			X		X		
Ieva		X			X		X		
Eva	X			X			X		

Apkopojot un analizējot bērnu interviju, varam secināt, ka bērni vairāk atceras to pieredzi, kuru praktiski piedzīvojuši svētkos. Tas apstiprina, cik ļoti nozīmīgi atmiņā paliekoši bērniem ir tās tradīcijas, kuras ir ieviestas un praktizētas. Bērniem atmiņā paliek tie notikumi un darbības, kuros viņi tiek iesaistīti. Tas vēlreiz pierāda, ka veidojot svētkus bērniem jāpiedalās procesā, jābūt līdzatbildīgiem par svētku veidošanu, citādi bērni paliek novērotāju lomā.

Kopumā spriežot pēc bērnu intervijām un analizētajiem zīmējumiem var secināt, ka bērniem ir labs priekšstats par Meteņu svētku tradīcijām. Lielākajā daļā zīmējumos vērojama izpratne par norisēm Meteņu laikā. Salīdzinot bērnu pieredzi pirms un pēc svētkiem, redzamas izaugsmes iespējas saistībā ar Meteņu svētku tradīciju izpratni.

Secinājumi:

1. Paveiktais darbs sagatavošanas procesā ir ļoti lietderīgs, lai svētki izdotos;
2. Svarīga ir bērna aktīva un apzināta darbība piedaloties svētku sagatavošanās procesā;
3. Sadarbība ir svarīga, kultūras tradīcijas bērni dabiski mācās no apkārtējās sociālās vides – radiem, tuviniekiem, skolotājiem;
4. Meteņdienas svētku svinēšana nostiprina tautas kultūras vērtības un kopj tradīciju saglabāšanu paaudzēs;

5. Ievērojot mācību cikliskumu, Meteņdienas pieredzi var secīgi attīstīt svinot svētkus gadu no gada;
6. Bērnu intervija un zīmējumi pierāda, ka svinot svētkus gadu no gada bērni atceras to pieredzi un pielieto nākamajā gadā.

Secinājumi

1. Dažādu pedagogu un psihologu atziņās par kultūras izpratni tiek uzsvērtā galvenā tās īpašība – tā izveido bērnu, veido mazu bērnu pašapziņu, prasmes un attīstību.
2. Bērnu piesaiste viņu kultūrai attīstās, izmantojot viņu pieredzi.
3. Rotaļa pirmsskolas vecumā ir galvenā bērna darbība, tāpēc caur to bērns mācās uztvert kultūras izpratni – iepazīt sevi, cilvēkus, dabu un apgūst saskarsmes prasmes.
4. Savas kultūras izpratne un identitātes izjūta var būt pamats atklātai attieksmei un cieņai pret kultūras izpausmju daudzveidību.
5. Pirmsskolas izglītībā bērns apgūst dzīvē nepieciešamo lietpratību pamatus, darot un piedzīvojot.
6. Valodas, mūzikas obligāto saturu pirmsskolā iespējams bagātināt, piedāvājot to skatīt caur tautas kultūras vērtību un tradīciju prizmu.
7. Pirmsskolā apgūt kultūras tradīcijas bērniem ir iespēja visos mācību priekšmetos.
8. Meteņu diena tiks nosvinēta atbilstoši tradīcijām, ja svinībās tiks iekļautas šai dienai raksturīgās darbības.
9. Meteņu dienas svinībās bērni gūst tautas tradīcijām atbilstošus priekšstatus par tradicionālo svētku būtību.

Literatūras un avotu saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagoģijā*. SIA Mācību grāmata.
2. Andersone, Z. (2001). *Kulturoloģija*. Rīga: Raka.
3. Bakisa, A., Romēns, K. (1997). *Rotaļas ar bērnu vecumā no 1 dienas līdz 6gadiem*. Rīga: Albekts XII. 162.lpp.
4. Bičuka, M., Gasmane, S., Pagraba, N. (2003). *Muzikālā audzināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka. 11.lpp., 17.-18.lpp.
5. Byram, M., Lloyd, K., Schneider, R. (12.09.1995). *Defining and describing 'cultural awareness'*. Retrieved from:
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09571739585200321>
6. Brikmane, I. (03.03.2016). *Vizuālā māksla netiešai bērnu lasīt un rakstīt mācīšanai*. Pirmsskolas izglītība, Nr.5.
7. Catlaks, G. (18.08.2017). *Jaunais mācību saturs. Mērķi un līdzekļi*. Pieejams:
https://izm.gov.lv/images/aktualitates/2017/Jaunais_saturs_IZM.pdf
8. Cole, M., Hakkaraine, P., Bredikyte, M. (02.2010). *Culture and early childhood learning*. Retrieved from: <http://www.child-encyclopedia.com/culture/according-experts/culture-and-early-childhood-learning>
9. Dzintere, D. (2000). *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības solī.
10. Figel, J. (2007). *Mūzizglītības galvenās pamatprasmes. Eiropas pamatprincipu kopums*. Pieejams:
https://jaunatne.gov.lv/sites/default/files/web/Jaunatne_darbiba/Info_materiali/Brosuras/2012/kompetences.pdf
11. Freiberga, I. (2013). *Literārais darbs kā līdzeklis pirmsskolas vecuma bērna personības attīstības sekmēšanai pedagoģiskajā procesā*. Pieejams: <https://academia.lndb.lv/237-2/>
12. Freiberga, I. (1997). *Literārie darbi kā bērnu radošās aktivitātes veicinātāji pirmsskolas vecumā*. Rīga: Izdevniecība "vārti".
13. Frīdenberga, B. (2003). *Vizuālā māksla pirmsskolā*. Rīga: Raka.
14. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: SIA Izglītības solī.
15. Hansena, K. A., Kaufmane, R. K., Saifers, S. (2002). *Bērncentrētu grupu veidošana*. Rīga: Izglītības iniciatīvu centrs.
16. Hwang Lynch, G. (2012). *The Importance of Art in Child Development*. Retrieved from:
<https://www.pbs.org/parents/thrive/the-importance-of-art-in-child-development>

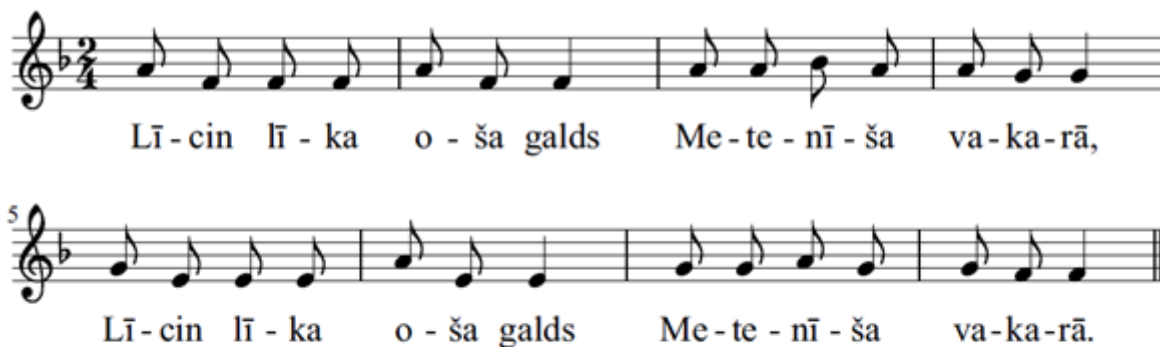
17. Jansone, I. (11.08.2016). *Dažādu tautību bērnu iepazīstināšana ar Latvijas kultūru*. Pirmsskolas izglītība, Nr.12.
18. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: SIA Izglītības soļi. 117.lpp.
19. Kakse, V. (2016). *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts*. Pieejams:
<https://domaundari.lv/cepure/Macibu%20satura%20un%20pieejas%20apraksts.pdf>
20. Karaša, D. (1991). *Latviskās sadzīves tradīcijas un godi*. Rīga: Zinātne.
21. Kyunghwa, L., Johnson, A. (15.09.2007). *Child development in cultural context: Implications of cultural psychology for early childhood teacher education*. Retrieved from:
https://www.researchgate.net/publication/225618228_Child_Development_in_Cultural_Contexts_Implications_of_Cultural_Psychology_for_Early_Childhood_Teacher_Education
22. Koemetss, E., Tamma, L., Elango, A., Indre, K. (1984). *Psiholoģijas un pedagoģijas pamati*. Rīga: Zvaigzne. 111.lpp.
23. Kustība par latvisku kultūru izglītībā. (b. g.). *Meteni*. Pieejams:
<https://klki.lv/gadskartas/meteni/>
24. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: Raka.
25. Līdeks, O. (1990). *Latviešu svētki. Latviešu svinamās dienas*. Rīga: D. Rožkalna institūcijas.
26. Līduma, A. (2004). *Muzikalitātes būtība un struktūra*. Skolotājs. Nr.6.
27. LSM.lv bērnu satura redakcija. (b. g.). *Meteni. Laba diena bērnu mešanai pāri sētai sniega kupenās*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/meteni.-laba-diena-bernu-mesanai-pari-setai-sniega-kupenas.a267127/>
28. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne. 229.lpp.
29. Meikšāne, Dz. (1998). *Psiholoģija mums pašiem*. Rīga: Raka. 159.lpp.
30. Ministru kabineta noteikumi Nr.716. (2018). *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem*. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitibas-programmu-paraugiem>
31. Nacionālisti. (b. g.). *Metendiena... Kas tā tāda?* Pieejams:
<http://www.nacionalisti.lv/raksts/44/kultura-tradicijas/metendiena-kas-ta-tada/>
32. Namsone, D. (2017). *Mācību satura struktūra, izveides un īstenošanas principi*. Pieejams:
https://docs.wixstatic.com/ugd/3e1e8c_d2caf13b96cc4eeabe1baaed378d8fc9.pdf

33. Nasirahmadia, A., Alipour Madarsarab, F., Rezapour Aghdam, H. (2014). *cultural Issues and Teaching Literature for Language Learning*. Retrieved from:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814026408>
34. Nikiforovs, O. (2014). *Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju diagnostika*. Rīga: Raka. 7.lpp.
35. Nikiforovs, O. (2007). *Psiholoģija pedagogam*. Rīga: SIA Izglītības soļi. 169.lpp., 204.lpp.
36. O'Brien, B. (29.09.2017). *What is the meaning of cultural awareness?* Retrieved from:
<https://classroom.synonym.com/what-is-the-meaning-of-cultural-awareness-12084258.html>
37. Olupa, E. (1992). *Latviešu gadskārtu ieražas*. Rīga: Avots.
38. Orrego Diaz, M., Rodriguez Gonzalez, M., Sanchez Vicuna, M., Sandoval Pulido, F. (24.05.2011). *Raising cultural awareness through literature*. Retrieved from:
<https://blogs.funiber.org/formacion-profesorado/2011/05/24/raising-cultural-awareness-through-literature-3>
39. Pandey, D. (30.08.2017). *Why culture matters for children's development and wellbeing?* Retrieved from: <https://www.quora.com/unanswered/Why-culture-matters-for-children%E2%80%99s-development-and-wellbeing>
40. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. (2000). Rīga: Zvaigzne ABC.
41. Pētniecības terminu skaidrojošā vārdnīca. (2011). Rīga: Raka.
42. Pipere, A. (2011). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes*. Rīga: Raka.
43. Plotnieks, I. (1988). *Psiholoģija ģimenē*. Rīga: Zvaigzne.
44. Priedītis, A. (2003). *Kultūras teorija un kultūras vēsture*. Daugavpils: A.K.A.
45. Psiholoģijas vārdnīca. (1999). Rīga: Mācību grāmata.
46. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Raka. 51.lpp.
47. Puškarevs, I., Golubeva, A. (1999). *Bērņa attīstība*. Rīga: Lielvārds. 35.lpp.
48. Quappe, S., Cantatore, G. (02.11.2007). *What is cultural awareness, anyway? How do I build it?* Retrieved from:
http://www.insynctraining.nl/artikelen/what_is_cultural_awareness.pdf
49. Rancāne, A. (2009). *Maskas un maskošānās Latvijā*. Rīga: LU filozofijas un socioloģijas institūts.
50. Sadaka, D. (2013). *Valoda – mana krāšņākā rota*. Pirmsskolā, Nr.10.
51. Siliņa – Jasjekeviča, G. (2013). Metodiskās pamatnostrādnes gadskārtu svētku apguvei pirmsskolā. No: *Ceļvedis gadskārtu svētku organizēšanai pirmsskolas izglītības iestādēs*. Rīga: Latvijas Folkloras biedrība. 3.lpp.

52. Siliņa – Jasjukeviča, G. (2015). Kultūras apguve pirmsskolā. No: *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Zina. Red. A. Špona. Rīga: Raka. 61. – 78.lpp.
53. Siliņa – Jasjukeviča, G., Oļenkins, S., Kārkle, A., Mennika, B., Žogota, I., Matēviča, G., Kļaviņa, I. (2008). *Tradicionālā kultūra bērniem*. Rīga: Raka.
54. Skola2030. (09.2017). *Mācību saturs pirmsskolā*. Pieejams: <https://domaundari.lv/cepure/TAB%20A1%20PSK.pdf>
55. Skola2030. (b. g.). *Pirmsskolas mācību programma*. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/10>
56. Studente, L. (27.09.2017). *Jaunais izglītības satura modelis. Kāds tas būs?* Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/290024-jaunais-izglitibas-satura-modelis-kads-tas-bus-2017>
57. Students, A. J. (1998). *Vispārīgā pedagogija 2 daļa*. Rīga: Raka. 57.lpp.
58. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC. 80.lpp, - 81.lpp.
59. Šleihers, A. (2016). *Skola2030: Atbalsts mācību pieejas maiņai*. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/par-projektu>
60. Šteinberga, A. (2013). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Raka. 107.lpp.
61. Šterna, M. (1998). *Senā gadskārta*. Rīga: Zinātne.
62. Tāle, I. (2002). *Gadalaiki no Meteņiem līdz Lieldienām*. Rīga: LVAVP.
63. University of Nebraska – Lincoln. (2018). *Cultural diversity*. Retrieved from: <https://child.unl.edu/cultural-diversity>
64. Vermeersch, L., Wagner. E. (2016). *Kultūras izpratnes un izpausmes rokasgrāmata*. Pieejams: https://unesco.lv/files/OMC-CulturalAwareness-Report-LV-NET_b5413956.pdf
65. Visi svētki. (b. g.). *Meteņi*. Pieejams: <https://visisvetki.lv/meteni/>
66. Vorobjovs, A. (1996). *Psiholoģijas pamati*. Rīga: Mācību apgāds. 264.lpp.
67. Weaver Failoni, J. (01.1993). *Music as Means to enhance cultural awareness and literacy in the foreign language classroom*. Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/Music-as-Means-To-Enhance-Cultural-Awareness-and-in-Failoni/da4b4ad883053c702a87ec8e87a396a06e95b545>
68. Смирнова, Е., Аверин, В., Слободчиков, И. *Развитие личности ребенка от года до трех*. – М.: Рама Паблишинг, 2010.

Pielikumi

Līcin līka oša galds

Lī - cin lī - ka o - ša galds Me - te - nī - ša va - ka - rā,

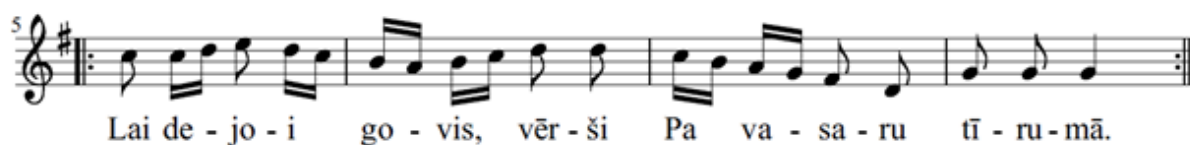
⁵
Lī - cin lī - ka o - ša galds Me - te - nī - ša va - ka - rā.

1. Līcin līka oša galds
Meteniša vakarā
2. Ne tur trūka medus, piena,
Ne arāja gājumiņa.
3. Metens nāk, Metens nāk,
Cūkas kāja kulītē
4. Cūkas kāja kulītē,
Āža līpa mutītē.
5. Metenam putru vāru
Deviņiem miezišiem –
6. Man deviņi bāleliņi,
Miežu putras ēdājiņi.
7. Ķeriet meitas zedenišus
Meteniša vakarā:
8. Kura pāri saķersiet,
To tautiņas aizvedīs.
9. Dietu, dietu, saiminiece,
Meteniša vakarā,
10. Lai linīši gari auga,
Lai telītes barojās.
11. Paldies sakām māmiņai,
Tā mūs labi pamieļoja:
12. Tā mums deva cūkas gaļu,
Saldu alu nodzerties.
13. Ej ar Dievu, Metenīti,
Nu mēs tevi pavadām;
14. Nāc atkal citu gadu,
Tad mēs tevi saņemsim.

(<http://www.stutes.beverina.lv/index.php/par-mums>)

Padejo, saimeniece

L.Bērziņš un I.Bērziņa, „Tēvu dziesma”, Rīgā, 1944, 202.lpp.
Jēkabs Vītoliņš „Gadskārtu ieražu dziesmas”, 1973.,
157.lpp., 235.

1. Padejoi, saimeniece,
Meteniša vakarā!
Lai dejoj govis, vērši
Pa vasaru tīrumā.
2. Ķuza, ķuza, vizu, vizu
Meteniša vakarā.
Kas neķuza, kas nevizu,
Tam liniņi neziedēj'.
3. Čīgu, čāgu zaķīts lēca
No krūmiņa, krūmiņā.
Tā čīgoja budelītis
No ciemiņa ciemiņā.
4. Uz brāļiem, uz brāļiem
Meteniša vakarā,
Būs pupiņas, būs zirnīši,
Būs cūciņas smecerīts
5. Uz māsām, uz māsām
Meteniša vakarā,
Izveps manim oda šķiņķi,
Circeniša sānkauliņus.

(<http://www.stutes.beverina.lv/index.php/par-mums>)

Daļēji strukturēta intervija skolotājām par Meteņu svētkiem

1. Nosauciet, jūsuprāt, svarīgākās Meteņu tradīcijas ar kurām bērni būtu jāiepazīstina pirmsskolā?
2. Kā jūs grupā gatavojaties Meteņiem?
3. Ko jums šķiet svarīgi iemācīt bērniem?
4. Kādās pirmsskolas nodarbībās jūs parasti gatavojaties Meteņiem (piem. mūzikā, vizuālajā mākslā, latviešu valodā vai citās)?
5. Kā jūs svinat Meteņu svētkus (svētku plāns vai scenārijs)?
6. Kur svinat svētkus? (vieta)
7. Ko jūs Meteņos parasti darāt?
8. Ko, jūsuprāt, gadskārtu svētku svinēšana dod bērna attīstībai?

GALVOJUMS

Es, Agita Plāne

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u.c. avoti norādīti literatūras u.c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u.c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: _____

IZZĪŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs izstrādāts

(atbilstošo pasvītrot)

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Agita Plāne
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs docente Dr. paed. Gunta Siliņa - Jasjukeviča
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20 ____ . gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

Vērtējums _____
(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma

Komisijas priekšsēdētājs _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)